

VISONTAI-SZABÓ KATALIN*

A családon belüli erőszak pszichológiai és jogi kérdései

A kérdés aktualitása

Egy 2012 szeptemberében indult népi kezdeményezés hatására 2013 júniusában a Parlament elfogadott egy törvényjavaslatot, melynek értelmében július 1. napjától önálló törvényi tényállással rendelkező bűncselekmény a kapcsolati erőszak. Ennek keretében az eddigieknél szigorúbban büntetik majd azt, aki hozzátartozója ellen követ el bizonyos erőszakos bűncselekményeket, illetve családtagját nélkülözésnek teszi ki, vagy emberi méltóságát súlyosan sértő magatartást tanúsít.

Álláspontom szerint a családon belüli erőszak visszaszorítása érdekében határozott és szigorú fellépésre van szükség, azonban nem hiszem, hogy az új bűncselekmény kategória fogja meghozni az áhított változást. A kérdés ennél jóval összetettebb és a pszichológiai tényezőknek sokkal kiemeltebb szerepet kellett volna kapni a jogszabály megalkotása során. A törvényjavaslat előkészítése során nem csak jogászokat, hanem a családvédelemmel foglalkozó szakembereket, az erőszak áldozataival közvetlen kapcsolatban lévő pedagógusokat és pszichológusokat is be kellett volna vonni, hogy – az áldozatok és elkövetők személyiségét, illetve a családon belüli erőszak működésének dinamikáját megismerve – egy valóban hatékony és eredményes stratégiát lehessen kidolgozni a potenciális áldozatok védelme érdekében.

A kérdés tehát továbbra is – sőt egyre inkább – aktuális, hiszen a következőkben a jogalkalmazóknak kell majd tartalommal megtölteni, az egyelőre nem teljesen egyértelmű szabályokat. Továbbá a bíróságokon és a rendőrségen kívül egyéb szereplőket is be kell vonni annak érdekében, hogy az új szabályozás be tudja váltani a hozzá fűzött reményeket.

A családon belüli erőszak meghatározása

A családon belüli erőszak egy nagyon összetett jelenség, több megjelenési formája lehetséges. Alapkövének tekinthetjük az erőszakos magatartást (amely testi, lelki vagy szexuális sérülést okoz), és azt, hogy az áldozat és az elkövető jól ismerik egymást (ro-

* SZTE ÁJTK Munkajogi és Szociális Jogi Tanszék, egyetemi adjunktus.

konok, hozzátartozók, együtt élnek). Az erőszakos magatartás célja, hogy az elkövető a másik felet hatalmában tartsa, felette ellenőrzést és uralmat gyakoroljon. Az elkövetés ciklikusan ismétlődik, idővel egyre súlyosabbá válik.

Az Országos Kriminológiai Intézet meghatározása szerint a családon belüli erőszak az együtt élő és egymással fizikai, érzelmi, anyagi, jogi függésben lévő személyek között megvalósuló erőszak, bántalmazás, visszaélés, amely magában foglalja a fizikai, szexuális, érzelmi bántalmazás vagy elhanyagolás valamennyi formáját.

Történeti előzmények

Most, hogy a kérdés – szerencsére – széles körű nyilvánosságot kapott, sokan mondják, hogy korábban nem fordult elő ilyesmi, vagy legalábbis sokkal ritkábban. Az igazság az, hogy a családon belüli erőszak előfordulása végigkíséri a történelmet, csak koronként és kultúránként más-más módon tekintették azt elfogadhatónak vagy elfogadhatatlannak.¹ Nem titok, hogy a nők egészen a XX. századig sokkal kevesebb joggal rendelkeztek a férfiakhoz képest és ennek megfelelően is bántak velük. Arról azonban elég keveset tudunk, hogy miként bántak elődeink a gyermekeikkel.

Minél távolabb megyünk vissza a történelemben, annál rosszabb a gyermekekről való gondoskodás. A boldog gyermekkor sokáig egyáltalán nem adatott meg a gyerekeknek. Rendszeres kínzásoknak, verésnek, megcsonkításnak voltak kitéve, sok esetben árúként vagy túszként bántak velük. Védtelenségüket kihasználták, szinte minden gyermek szexuális erőszak áldozatává vált. Sokukat már gyerekként házasságkötésre kényszerítették, a kislányok többnyire náluk évtizedekkel idősebb férfiak feleségei lettek. „A gyermekkor egy rémálom volt, amit túl kellett élni”.² Ariés megfogalmazása szerint a középkori ember nem rendelkezett megfelelő gyermekfelfogással. Ha a gyermek fenn tudta magát tartani dajka vagy az anyja nélkül, már felnőttnek tekintették (kb. 5-7 éves korától). Ezért a gyermekkor lényegesen rövidebb volt, mint napjainkban, azonban sokkal keserveesebb is. A valódi gyermekkor a polgárosodással kezdődött.³

A mai értelemben „normálisnak” tekinthető szülő gyermek viszony De Mause szerint fokozatosan alakult ki. Az ókori Rómában általánosan érvényesülő első lépcső a „gyermekgyilkos fokozat”. Az élet adása és elvétele a családfő joga volt, ő döntötte el, hogy az újszülöttet befogadja-e a család, azaz felnevelik, megölik, vagy elhagyják. Ha a pater familias nem fogadta el a gyermeket, de nem is akarta megölni, akkor kitették valahova és rabszolga lett belőle. Ezzel szemben az ókori keleti államokban elismerték a gyermekkort, tiszteletben tartották, szerették és nevelték őket.⁴

A történeti fejlődés második fokozata az „eltávolítás a családból”. A IV.-XIII. században természetes volt, hogy a leányokat kolostorban, nagyon szigorúan nevelték. Széles körben elterjedt volt a dajkaság intézménye is. Az édesanyák nem törődtek gyermekeikkel, hanem dajkák nevelték őket. Ma már tudjuk, hogy ennek a szeretetet és gyengédsé-

¹ KEREZSI KLÁRA: *A védtelen gyermek (Erőszak és elhanyagolás a családban)*. Budapest, 1995. 51. p.

² VECZKÓ JÓZSEF: *Gyermekevédelem pszichológiai és pedagógiai nézőpontból*. Budapest, 2007. 16. p.

³ VECZKÓ 2007, 15. p.

⁴ VECZKÓ 2007, 18. p.

get nélkülöző bánásmódnak milyen káros hatásai voltak. A középkorban azonban nem sokat törődtek az érzelmi kapcsolatokkal és a kötődéssel. Alapelvnek tekintették, hogy a gyermeket verni kell, hiszen csak így tanulja meg az engedelmisséget és a tisztességet. A kereszténység elterjedésével a gyermeket Isten ajándékának tekintették, ezért megölni és kitenni tilos volt. Ennek ellenére még mindig rengeteg elhagyott gyerek volt, róluk a Caritas gondoskodott.⁵

A XIV–XVII. századra tehető az ún. „ambivalens fokozat”. Ekkor a szülők már befogadják a gyerekeket saját intim szférájukba, törődnek velük és kezdenek hinni abban, hogy a gyerek nevelhető, azonban a nevelés legjobb módjának még mindig a verést tartották. Az újkor hajnalára tehát sokat javult a gyermekek helyzete, azonban a törvénytelen gyerekek és vagyontalan árvák sorsa még sokáig tragikus maradt. Amennyiben nem ölték meg őket, a halálnál is rosszabb sors várt rájuk. A sikátorban „felejtett” gyerekek koldusok közé kerültek, akik megcsonkították őket, hogy segítségükkel a járókelőkben szánalmat kelthessenek, így nagyobb bevételre tegyenek szert. Folyamatosan kínozták és éhezettették őket.⁶ A humanizmus megjelenésével gondoltak a felnőttek először arra, hogy a gyermekeket is emberszámba kell venni.⁷ A polgári társadalom kialakulásával jelent meg a gyermekkor eszméje, és kezdett kialakulni az éles határvonal a gyermekkor és a felnőttkor között.⁸

A XVIII. századra sokat változik a világ és megkezdődik a „tolakodó fokozat”. A polgári családokban mind kevesebb gyermek született, ezért őket egyre jobban megbecsülték, felismervén azt, hogy ők a család jövőjének biztosítékai. Ezért sokkal nagyobb figyelmet fordítottak a gyerekek higiéniai és egészségügyi szükségleteire. A szegény munkáscsaládokban azonban nem sokat javult a gyerekek helyzete. Az ipari forradalom következtében tömegesen kellett munkába állniuk, kizsákmányolásuk még mindig teljesen elfogadott volt.⁹ Jelentős különbség a korábbiakhoz képest, hogy az anya feladata, hogy gondozza, ápolja gyermekét. Kialakul az anya és gyermek között az érzelmi kötődés. Egyre ritkábban verték vagy kínozták a gyerekeket. Emiatt és az orvostudomány fejlődése miatt egyre csökken a gyermekhalandóság. Azonban a katolikus tanítások terjedése ellenére sem csökkent a kitett, elhagyott gyerekek száma. Más születésszabályozó eszköz nem lévén az is gyakran megesett, hogy a nem kívánt gyermeket elhanyagolták, vagy súlyos, fertőző beteg mellé fektették, hogy meghaljon.¹⁰ A XIX–XX. századra alakult ki a „szocializációs fokozat”, amikor már az apa is bekapcsolódott a nevelésbe. Az apáknak korábban a gyermek nemzésén és az anyagi javak biztosításán túl nem sok szerepe volt a gyermeknevelésben. Jelentős változásnak tekinthetjük továbbá, hogy már nem akarták erőszakkal megtörni a gyerek akaratát, lehetőséget biztosítottak arra, hogy saját véleménye legyen.¹¹ A XX. században Európa fejlettebb országaiban már az állam is beavatkozott a családok addig sérthetetlennek tartott magánéletébe. Az 1904-es brit

⁵ VECZKÓ 2007, 19. p.

⁶ KEREZSI 1995, 11. p.

⁷ VECZKÓ 2007, 20. p.

⁸ KEREZSI 1995, 13. p.

⁹ KEREZSI 1995, 14. p.

¹⁰ KEREZSI 1995, 12. p.

¹¹ VECZKÓ 2007, 20. p.

Gyermekekkel szembeni Kegyetlenkedést megelőző Törvény már lehetővé tette a gyermek családból történő kiemelését és a szülői felügyeleti jog megszüntetését.¹²

A „segítő fokozat” – amely a XX. század végétől kezdve napjainkban is jellemző – a gyermek szükségleteinek kielégítésére helyezi a hangsúlyt. Ma már az iskolában és ott-hon sincs fenyítés, a gyerekek folyamatosan foglalkoznak.¹³ Álláspontom szerint a segítő fokozat időnként túlságosan is előtérbe helyezi a gyermek szükségleteit, a szülők élete teljesen háttérbe szorul, a világ a gyermek körül forog. Úgy gondolom, hogy egy egészséges és boldog családban a szülők és a gyerekek kölcsönösen alkalmazkodnak egymáshoz, segítik, szeretik és tisztelik egymást, tehát nem feltétlenül a gyermek „a világ közepe”. Bizonyos területeken – úgy érzem – átestünk a ló túloldalára, amelynek a későbbiekben még súlyos következményei lehetnek.

Az imént felvázolt történeti előzményeket látva már nem meglepő, hogy a társadalom egy bizonyos – sajnos viszonylag nagy – szelete még mindig úgy gondolja, hogy a családon belüli erőszak megnyilvánulásai helyénvalók és azok hozzátartoznak a családi élethez. Elmondhatjuk, hogy a társadalom ebben a kérdésben (is) kettészakadt. A szülők egy része maximálisan – talán túlságosan is – kiszolgálja gyermekét, annak érdekeit valóban mindenek elé helyezve. Sok családban azonban még az sem magától értetődő, hogy a gyermek nem a szülei tulajdona.

Mint láttuk a megfelelő és elfogadott szülői magatartás, a gyermek családban és társadalomban elfoglalt helye sokat változott az idők során. Úgy gondolom, hogy ma már a legtöbben valóban értéknek tartják a gyermeket. A társadalom hozzáállása is jelentős átalakuláson ment keresztül, de sajnos még napjainkban is tipikusnak mondható, hogy a családi életet tabunak tekintjük, amibe másoknak nincsen beleszólása. Természetesen mindenkit megillet a magánélet autonómiájának sérthetatlensége, azonban a teljes elzárkózást nem tartom indokoltnak. Véleményem szerint jobban kellene figyelnünk egymásra, hogy a közelmúltban napvilágra került tragikus események ne ismétlődheszenek meg. Meglátásom szerint nem növekedett a családon belüli erőszak előfordulása, mindössze az internet és a mai média következtében széles körben és gyorsan elterjed, ha valahol ilyesmi történik. Ez egyébként üdvözlendő, hiszen ezáltal fel tudjuk hívni rá a figyelmet, többet tehetünk a megelőzés érdekében.

A családon belüli erőszak jellemzői

Ranschburg meghatározása szerint a családon belüli erőszak körébe tartozik a kényszer, a fizikai bántalmazás, a szándékosan előidézett, rendszeresen ismétlődő, tartós lelki gyötrelme.¹⁴

A családon belüli erőszak esetén mindig megjelenik egy agresszor és egy vagy több szenvedő áldozat. Az agresszor többnyire az apa/férj, de lehet az anya/feleség is. Az áldozatok a gyerekek, az idősek, a betegek és a nők, tehát mindig a gyengébbek.

¹² KERESZSI 1995, 18. p.

¹³ VECZKÓ 2007, 19. p.

¹⁴ RANSCHBURG JENŐ: *A meghitt erőszak*. Budapest, 2006. 32. p.

Az erőszak áldozatait tekintve megkülönböztethetjük tehát a házastárs/élettárs elleni, a gyermekek elleni és a családhoz tartozó idős vagy beteg családtag elleni erőszakot. Bár a nagyfokú látencia miatt teljes körű statisztikák nem állnak rendelkezésünkre, valószínűsíthető, hogy a házastársak közötti fizikai erőszak áldozata az esetek döntő többségében a nő, a férfi elleni fizikai erőszak jóval ritkább. Ennek kézenfekvő oka, hogy – ha csak a férfi nem beteg vagy magatehetetlen – akkor lényegesen erősebb, mint a nő, így a feleség nem tud említésre méltó sérülést okozni partnerének. A homoszexuális kapcsolatokban is előfordul erőszak és a (nem teljes) statisztikai adatok szerint ugyanolyan arányban a meleg férfiak és a leszbikus nők között, tehát – úgy tűnik – nem igazolható az a megállapítás, miszerint a férfiak sokkal agresszívebbek, mint a nők.

Tekintettel arra, hogy az erőszaknak minden esetben azonos a dinamikai alapja, – az, hogy az elkövető hibásan alkalmazza erejét, családon belüli hatalmát, irányítási lehetőségét és autoritását – amennyiben a családon belüli erőszak valamelyik formája már előfordult, akkor számítani lehet arra, hogy a történetek csak eszkalálódni fognak, hamarosan egyre súlyosabb megnyilvánulásoknak lehetünk tanúi. Ezért nagyon fontos az első jeleket komolyan venni és ezekre odafigyelni, illetve megoldani, mert a súlyosbodás így elkerülhető.¹⁵

Szöllősi tanulmányában rámutat egy igen fontos eredményre, ami M.P. Johnson amerikai kutató nevéhez fűződik. Eszerint különbséget kell tennünk a patriarchális terrorizmus és a párkapcsolati erőszak között. A patriarchális terrorizmus esetén a férfi¹⁶ állandó nyomást gyakorol partnerére, minden cselekedetét, még a gondolatait is kontroll alatt tartja. Ezt az ellenőrzést folyamatos erőszakkal tudja fenntartani. A párkapcsolati erőszak az előbbinél jóval gyakrabban megjelenő, azonban lényegesen enyhébb forma, ahol a partnerek az esetleges konfliktusaikat nem képesek békés úton rendezni, ezért erőszakhoz folyamodnak, ugyanakkor ezek sosem jutnak el a permanens veszélyeztetés és az állandó terrorizálás szintjére, nem vezetnek életveszélyes helyzetekhez. Párkapcsolati erőszak előfordulása esetén évi 6-15 incidensről beszélünk, amely az esetek háromnegyedében kölcsönös. Patriarchális terrorizmus esetén akár évi 65-68 eset is előfordulhat, amely lényegében folyamatos terrorizálást jelent, ráadásul az erőszak egyre erősödik, s a végén – közbeavatkozás híján – valamelyik fél biztosan meghal.¹⁷

A Ranschburg által vitézkedőknek nevezett férfiak, akik fizikai és lelki terror alatt tartják a családjukat, rendszerint ugyanolyan forгатókönyv szerint folytatják a terrorizálást. Mindig van egy „vihár előtti csend”, amikor látszólag minden rendben zajlik, de a családtagok már tudják, hogy hamarosan bekövetkezik, amitől mindannyian rettegnak, a „vulkán kitörése”, amikor a szunnyadó, elfojtott frusztráció a felszínre tör. Ezt követi a – családon belüli erőszakkal foglalkozó szakemberek által – „mézesheteknek” nevezett időszak, amely szép lassan, észrevétlenül vált át a „vihár előtti csend” szakaszába, és ebből az ördögi körből nincs kiszállás. A mézeshetek (amelyek általában nem is annyira hetek, mint inkább csak napok) arról szólnak, hogy az erőszaktevő a történet után bűntudatot (vagy valami ahhoz hasonlót) érez, fél, hogy a családja el fogja hagyni, ezért

¹⁵ RANSCHBURG 2006, 25. p.

¹⁶ Patriarchális terrorizmus esetén minden esetben a férfi az elkövető és a nő a sértett.

¹⁷ TAMÁSI ERZSÉBET: *A családon belüli erőszak vizsgálatának története* in: VIRÁGYGÖRGY (szerk.): *Családi viszonyok*. Budapest, 2005. 32. p. és SZÖLLŐSI GÁBOR: *A családon belüli erőszak differenciáltsága* uo. 81. p.

megígéri, hogy megváltozik és ezen túl minden más lesz. Egy pár napig valóban kedvesebb, még hízeleg is, de sajnos ez az állapot sosem tart néhány napnál tovább. Ennek el- lenére a bántalmazott asszonyok mindig elhiszik, pedig egy idő után igazán tudhatnák, hogy semmi sem fog megváltozni. Sok férfi még az anyaotthonból is haza tudja könyö- rögni a családját. Ezért érzik magukat sok esetben tehetetlennek a menedékházak dolgo- zói. Hiába próbálnak segíteni az áldozatokon, ha azok önszántukból visszamennek az erőszakos elkövetőhöz.

Joggal merül fel a kérdés, hogy ezek az asszonyok, akiket évek óta bántalmaz a férjük, mikor végre megnyugvást találhatnának egy biztonságos anyaotthonban, néhány nap el- teltével miért mennek vissza önként a férfihoz, aki sokadik alkalommal ígéri meg, hogy ezúttal tényleg meg fog változni? Biztosan talán ők sem tudják, de sok esetben azért, mert a durva férjüknél is jobban félnek a magánytól, az elhagyatottságtól és az önálló autonóm életvezetés kockázatától.

A családon belüli erőszakról felvázolt képhez a teljesség kedvéért hozzátartozik, hogy nem csak a férfiak verik a nőket és a gyermekeket a családon belül. Előfordul az is, hogy a nő terrorizálja a férfit. Ez esetben inkább lelki bántalmazásról beszélhetünk, hi- szen a nő csak nagyon ritkán erősebb, mint a férfi. Az erőszaknak az úgynevezett nőies formája nem fizikai erőszakban nyilvánul meg, a nő legtöbbször szavakkal bánt. Ennek érdekében az asszony a megvetést, a fölényes lekezelést alkalmazza, amelynek révén az áldozatában büntudatot, szégyenérzetet, zavart és ingerültséget ébreszt. Mindig tudja, hogy mi a párja legérzékenyebb pontja és kifinomult érzékkel támadja. Becsmérlő meg- jegyzéseket tesz a képességeire, a szexuális teljesítményére, az anyagi helyzetére, a stá- tuszára.

Továbbá megesik az is, hogy a gyermek bántalmazza a szüleit, de ez is csak olyan ki- vételes esetben fordulhat elő, amikor a szülők betegek, vagy mozgáskorlátozottak, illet- ve akkor, ha a szülők idősek és a gyermek is elég nagy és erős már. Tehát az előfordu- lás gyakoriságára tekintettel a „férfi a bántalmazó és a nő és a gyermekek az áldozatok” tipikus esetét veszem alapul, amikor családon belüli erőszakról szólok, hiszen a statiszt- ikai adatok szerint az elkövető az esetek 87%-ában férfi.¹⁸

Ki kell emelni továbbá azokat az áldozatokat, akik nem élnek házasságban vagy élet- társi kapcsolatban, hanem egyedülállók. Őket is nagyobb veszély fenyegeti a hálószo- bá- jukban, mint éjjel a nyílt utcán. Ugyanis a szingli nők gyakran bonyolódnak – sokszor megfelelő előzetes ismeretség nélkül – meggondolatlan szexuális kapcsolatokba, szexu- ális és érzelmi kielégítetlenségük miatt. Ezekben a kapcsolatokban azonban gyakran kénytelenek elszenvedni a férfi brutalitását. Szerencsére az ilyen kapcsolatok nem lesz- nek hosszú életűek, és a szingli nő könnyebben ki tud belőle lépni, mint egy anya, ezért el kell különíteni a családon belüli erőszak tipikus eseteitől, csak annyiban hasonlít hoz- zá, hogy az erőszaktevő férfi, az áldozat nő és az agresszió intim kapcsolaton belül és a négy fal között zajlik.

¹⁸ WINDT SZANDRA: *A családon belüli erőszak statisztikai jellemzői*. In.: VIRÁG GYÖRGY (szerk.): *Családi iszonyok* Budapest, 2005. 136. p.

A családon belüli erőszak megjelenési formái

Az elkövető és az áldozat kapcsolata szerint megkülönböztethetünk párkapcsolati erőszakot, a gyermekek ellen irányuló erőszakot és az idős, beteg családtagok elleni erőszakot. Az egyes típusok ritkán fordulnak elő egyedül. Aki erőszakos, az általában a család minden tagjával szemben az.

Az amerikai modell (Browne és Hamilton) a családon belüli bántalmazás három alap-típusát különbözteti meg. A „reciprok családi erőszak” esetén az apa és az anya kölcsönösen bántalmazza egymást, és mindketten verik a gyermeket is. Amennyiben nem bántják a gyereket, már azzal is elegendő traumát okoznak neki, hogy szemtanúja a szülei csatározásának. A „hierarchikus családi erőszak” esetén mindenkinek megvan a maga helye a bántalmazás során. Az apa üti az anyát, az anya pedig a gyermeket. „Pateralista családi erőszak”-ról pedig akkor beszélünk, amikor az apa és a (többnyire fiú) gyermek együttesen lépnek fel az anyával és a család alacsonyabb rendűnek tartott női tagjaival szemben.¹⁹

Az erőszak kifejeződése lehet fizikai, pszichikai, szexuális és gazdasági, valamint megnyilvánulhat elhanyagolás formájában is.

Fizikai erőszak:

A fizikai erőszak körébe tartozik mindenfajta szándékos fizikai bántalmazás: verés, ütés, rúgás, harapás, fegyverrel való megsebesítés, megégetés, leforrázás, megrázás, megragadás, falhoz nyomás, földre vagy ágyra lökés. A felsoroltak mindegyike kimeríti a bántalmazás fogalmát, még akkor is, ha nem lesz látható következménye és a sérülés nem igényel orvosi ellátást. A megrázás különösen csecsemők esetében veszélyes, hiszen a kisgyermek agya és koponyája még fejletlen, egy közepes erősségű rázás következtében is kialakulhat súlyos agykárosodás, akár halál is bekövetkezhet.

Az emberi kéz okozta fejsérülés gyermekkorban azonnali halált okozhat, a folytatódó, rendszeres bántalmazás következtében kialakuló mikro-agykárosodások pedig mentális retardációhoz, epilepsziához vezethetnek.²⁰ Minél fiatalabb korban történik a bántalmazás, annál súlyosabb következményekkel jár. Az elhanyagolás és bántalmazás a gyermek fejlődésének valamennyi területét érinti, így fizikai, érzelmi, szociális, lélektani, erkölcsi, tanulási, kognitív képességeit is veszélyezteti.

1962-ben egy amerikai orvos Kempe írta le először a bántalmazott gyerek szindrómát.²¹ Ezt követően arra is hamar fény derült, hogy az elkövetők az esetek 90 %-ában a szülők.²² A koponyaüri sérülések és combcsonttörések szinte kizárólag bántalmazás következtében alakulnak ki. Magyarországon évente 30-40 gyermek hal meg bizonyíthatóan bántalmazás és gondatlan veszélyeztetés miatt.²³

¹⁹ SZÖLLÖSI 2005, 83. p.

²⁰ PÁSZTHY BEA: *A gyermekbántalmazás és elhanyagolás jelenségek a gyermekorvos szemszögéből*. Családi Jog, 2007/4, 16. p.

²¹ battered child syndrome

²² RÉVÉSZ GYÖRGY: *A felnőtt világ gyerekekkel kapcsolatos elvárásai és a gyermekbántalmazás*. Magyar Pszichológiai Szemle 1999/3, 388. p.

²³ PÁSZTHY 2007, 15. p.

Jellemző, hogy nem csak a szülők, hanem a bántalmazott gyerekek is igyekeznek titkolni a történeteket. A vizsgálat során a gyerekek szinte szó szerint megismétlik azt a kitaltalt történetet, amit a szülők mondtak a sérülés keletkezésével kapcsolatosan. Feltűnő lehet az orvos számára, hogy a gyerek tagadja a korábbi bántalmazást, riadt, keresi a szülővel a szemkontaktust, megerősítést vár tőle. A szülő gyakran ingerült, ellenséges az orvosokkal és a gyerekekkel szemben is, kritizálja őket, csekély aggodást mutat, megtagadja a további vizsgálatokat.²⁴

Kaiser megállapítása szerint a fizikai bántalmazás²⁵ veszélyének leginkább a 7-9 éves kisfiúk vannak kitéve. Álláspontja szerint ennek egyrészt az az oka, hogy ebben a korban kerülnek a gyerekek iskolába, ezáltal megnő a bántalmazás felfedezésének valószínűsége, illetve megszorodnak az olyan esetek, amikor a szülő úgy érzi, meg kell fegyelmeznie a gyermekét.²⁶ Álláspontom szerint ennek további oka lehet, hogy még a rendkívül agresszív emberek is csak viszonylag ritkán bántalmaznak kislányokat és nagyon kicsi fiúkat. Egy 7-9 éves kisfiút viszont már elég gyakran találhat a bántalmazó ahhoz, hogy megüsse. Gelles kutatásai szerint a gyermekek legveszélyeztetettebb csoportja a 3 hónap és 3 év közötti korosztály. Úgy gondolja, hogy a szülők számára nagyfokú frusztrációt okoz, hogy nem képesek a gyerekekkel kommunikálni, hiszen még nem tud beszélni, ezért nem értik miért sír. Ezt a feszültséget pedig csak a gyerek ellen irányuló agresszióval tudják levezetni. Továbbá a gyerek megszületése eleve feszült légkört eredményez, hiszen hatására minden átalakul, esetleg anyagi nehézségeket is okozhat. Ezt a több irányból eszkalálódó feszültséget nagyon nehéz kezelni és levezetni.²⁷

Más amerikai kutatások szerint is a 3 év alatti kisfiúk azok, akik a legnagyobb valószínűséggel vannak kitéve a fizikai bántalmazás veszélyének. A fiúkat minden esetben gyakrabban és súlyosabban bántalmazzák. Ugyanakkor a kutatás azt is kimutatta, hogy a 3 év alatti gyerekeket az esetek 68%-ban az édesanyjuk bántalmazza, tekintettel arra, hogy ebben a korban a legtöbb időt vele töltik.²⁸ Szexuális abúzus esetén azonban a férfi elkövetők aránya már közel 90%²⁹

Véleményem szerint tehát nehéz meghatározni a veszélyeztetett korosztályt, hiszen minden életszakaszban más okból leselkedik veszély a gyerekekre, tulajdonképpen mindaddig kiszolgáltatót a gyermek, amíg önálló életvezetésre nem képes, és ez napjainkban egyre inkább kitolódik, a gyerekből egyre később lesz független felnőtt.

Ranschburg megállapítása szerint a gyermek fizikai bántalmazása fokozatosan alakul ki. „A szülő először csak frusztrálódik, tehetetlennek érzi magát, úgy érzi nem képes kapcsolatot teremteni gyermekével és nem képes hatni rá. Amikor végképp elfogy a türelme, végső elkeseredésében – kb. a gyerek két éves korában – megüti a gyereket. Ez először még nem igazi verés, lehet, hogy csak egy pofon, vagy egy kisebb ütés a pelenkára, azonban minden esetben hatásos, hiszen a gyerek nagyon megdöbben a nem várt következmény miatt. A szülő ekkor érzi úgy, hogy megtalálta a megoldást, azonban ah-

²⁴ PÁSZTHY 2007, 7. p.

²⁵ Fizikai bántalmazásra utaló jelek: haj hiány, bőr alatti beverzés, harapásnyom, égésnyom, csonttörések, foltogtatás nyoma, ismeretlen eredetű eszméletvesztések, koponyaüri sérülés, bordatörés, belső vérzés.

²⁶ KEREZSI 1995, 61. p.

²⁷ KEREZSI 1995, 61.o.

²⁸ TAMÁSI 2005, 32. p.

²⁹ SZÖLLŐSI 2005, 81. p.

hoz, hogy mindig a kellő hatást tudja elérni a veréssel, egyre durvább módszereket kell alkalmaznia. Így lesz az első gyenge pofonból rendszeres derékszíjjal verés. Csakhogy a gyerek egy idő után immunis lesz a bántalmazásokra, tehát a kívánt hatás elérésére már nem lesz alkalmas az erőszak, csak arra, hogy az agresszivitás, az ingerlékenység, a gyűlölet és a szabályok megszegésének élvezete szép lassan beépüljön a gyerek temperamentumába, és a személyisége részévé váljon”.³⁰

Annak ellenére, hogy Magyarországon törvény tiltja³¹ a gyermekekkel szemben a testi fenytés minden formáját, a tettegesség a mai napig sok helyen elfogadott. „Sokan úgy gondolják, hogy egy „atjai pofon” vagy egy kis „anyai elfenekelés” még nem családon belüli erőszak, belefér a nevelésbe. Pedig a pedagógia és a pszichológia tudománya már régóta hangoztatja, hogy a fizikai bántalmazás súlyos és megbocsáthatatlan, semmivel sem igazolható bűn, ráadásul még személyiségromboló hatású is, tehát lényegesen többet árt a gyermek személyiségfejlődése szempontjából, mint amennyit – esetleg – használ. Összességében nincsen határ az atjai pofon és az erőszak között, a testi fenytés minden formája megengedhetetlen a gyermekekkel szemben, még akkor is, ha a legjobb szándékkal történik. A nevelés célja ugyanis nem az, hogy a gyermek rettegve a fizikai fájdalomtól engedelmeskedjék, hanem az, hogy megértse és átélje cselekedeteinek helyességét vagy helytelenségét, magáévá tegye, hogy mit szabad és mit nem.”³² A verések tehát csak átmeneti elrettentésre szolgálnak, a gyermekekből pedig csak heves haragot, bosszúvágyat, a tehetetlenség érzését és önutálatot váltanak ki, melynek messzeszenő következményei lesznek.

„Az erőszaknak kitett gyermekek lelkében fortyog a harag. Senkit sem lehet verni, megalázni, rettegésben tartani, becsmérelni és a saját bajainkért hibáztatni anélkül, hogy az illető ne érezzen haragot. Az erőszakot elszenvedő gyermeknek azonban nincsen rá módja, hogy levezesse a dühét. Az indulat tehát szükségszerűen felnőttkorában talál levezető csatornát magának”.³³

Ennek ellenére Magyarországon családok százazezreibe alkalmazták ma is a testi fenytést, mint nevelési eszközt a gyermekek és a házastárs megrendszabályozására. A fizikai erőszak előfordulása nem függ sem a gazdasági, sem a társadalmi státusztól, de még az iskolázottságtól sem. Minden szinten előfordul. A legnagyobb valószínűséggel abban az esetben, ha az agresszort gyermekkorában szintén bántalmazták. Ugyanis, aki gyermekkorában szeretetteljes légkörben nevelkedett és a szülei sosem emeltek kezét rá, felnőtt korában biztosan nem fogja verni a családtagjait. Akkor viszont, ha olyan körülmények között nőtt fel, ahol azt tanulta, hogy a konfliktus kezelésének és a stressz levezetésének egyetlen megfelelő módja a fizikai erőszak, akkor felnőtt korában is ehhez a

³⁰ POPPER PÉTER – RANSCHBURG JENŐ – VEKERDY TAMÁS: *Sorsdöntő találkozások: szülők és gyermekek*. Budapest, 2005. 19–20. pp.

³¹ 1997. évi XXXI. törvény 6§ (5) bek: „A gyermeknek joga van az emberi méltósága tiszteletben tartásához, a bántalmazással – fizikai, szexuális vagy lelki erőszakkal – az elhanyagolással és az információs ártalommal szembeni védelemhez. A gyermek nem vethető alá kínzásnak, testi fenytésnek és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetésnek, illetve bánásmódnak.”

³² RANSCHBURG 2006, 29. p.

³³ FORWARD, SUSAN: *Mérgező szülők*. Budapest, 2000. 142. p.

jól bevált módszerhez fogja tartani magát, még akkor is, ha gyermekkorában ezerszer megfogadta, hogy sosem lesz olyan, mint a szülei. Ezek a fiatalok mivel hatalmas érzelmi hiányokkal és kielégítetlen szükségletekkel lépnek a felnőttkorba, akármilyen későn vállalnak is gyereket, sajnos nem lesznek érettek a gyermeknevelésre.

Hogy miért verik az emberek a gyermekeiket és partnereiket? Általában azért, mert nem képesek az indulataikat kezelni, és a felgyülemlett stresszt és frusztrációt nem tudják másként levezetni, csakis egy gyengébb személy ellen irányuló agresszív cselekedetben. Az esetek döntő többségében az agresszió valójában nem is a családtagok ellen irányul, csak náluk csapódik le. Tipikus eset, amikor a családfőt a munkahelyén rendszeresen megalázza a főnöke, rossz esetben többnyire a munkatársak előtt. A negatív kritikák miatt felgyülemlett haragot és feszültséget nyilvánvalóan nem fordíthatja afelé, aki felé szeretné, hanem marad a kézenfekvő megoldás, a legkisebb ellenállás irányába tör ki a düh. Az amúgy is túlhajszolt és kimerült szülő a gyermekén vagy házastársán fogja kitölteni a haragját, amit a főnökével szemben nem fejezhet ki.

A szülők tehát vagy azért verik gyermekeiket, mert úgy hiszik, hogy az hasznára válik és nem ismerik más, hatékonyabb módját a nevelésnek,³⁴ illetve azért, mert elégedetlenségüket, frusztrációjukat, tehetetlenségüket nem tudják más módon levezetni.

Vannak akik úgy gondolják, hogy a verés a nevelésnek szükségszerűen része, mert a gyerekek ezáltal tanulják meg tisztelni a szüleiket. Én úgy gondolom, hogy egyáltalán nem mindegy, hogy a gyerek azért fogad szót az apjának, mert fél, retteg tőle és gyűlöli, vagy pedig azért, mert szereti, tiszteli, nagyra tartja, ezért örömmel tesz eleget a kérésének.

Előfordulnak esetek, amikor mindkét szülő bántalmazza a gyermeket, de többnyire csak az egyik, a másik passzívan hagyja, hogy ez megtörténjen. A gyermekek a tétlenül szemlélő szülőre általában mégsem haragszanak, mindig találnak valami ésszerű magyarázatot arra, hogy miért nem tudott rajtuk segíteni. A helyzetet racionalizálva sokkal könnyebb elviselni, mintha beismerné, hogy valójában mindkét szülője cserbenhagyta.³⁵

A pszichikai erőszak:

A pszichikai erőszak alkalmazásának csak a fantázia szab határt, mivel az emberi leleményesség és gyűlölet igen változatos keveréke. A lélek kínzása körébe tartozik a rendszeresen ismétlődő kötekedés, sértegetés, fenyegetés, becsmérlés, megalázás, megszégyenítés, gúnyolás, kritizálás, érzelmi zsarolás. A gyermekben az értéktelenség, a szeretetlenség, a nem kíváncsiság és hasznavehetetlenség érzésének keltése, az életkornak vagy fejlettségnek nem megfelelő elvárások támasztása, állandó félelemérzet vagy szorongás keltése, erőszakos, kegyetlen nevelés, bizarr büntetésmódok alkalmazása, érzelmileg kiszámíthatatlan magatartás, szociális izoláció, erkölcsi megrontás, deviáns viselkedésre tanítás, kényszerítés.³⁶

³⁴ Gyakran hallani ezektől a szülőktől, hogy engem is vert az apám, mégis rendes ember lett belőlem, avagy éppen ezért lett belőlem rendes ember.

³⁵ FORWARD 2000, 134. p.

³⁶ PÁSZTHY 2007/4, 18. p.

A sértegetés során az agresszor folyamatosan és fölényesen kritizál. Akár alappal, akár alap nélkül teszi azt, célja a rombolás, a megalázás, hogy a másik minél kisebbnek, méltánytalanabbnak és hitványabbnak érezze magát, hogy elhiggye, semmi módon nem méltó arra, hogy szeressék. Az elutasítás különösen gyermekkel szemben nagyon súlyos károkat képes okozni, de a felnőtt nő és férfi önbizalmát is porig rombolhatja. Sok esetben megelőzi vagy kíséri a fizikai erőszakot, de önmagában is előfordulhat. Alapvető célja az, hogy az áldozat önértékelését szétzúzza, és ezt a célt sajnos mindig el is éri.

A pszichikai terror alkalmazásakor két probléma is felmerül. Egyrészt, hogy nehezen definiálható és rendkívül nehéz bizonyítani az elkövetést, másrészt, hogy sokkal komolyabb és mélyre hatóbb hatást vált ki, mint a fizikai erőszak. Ahogy az áldozatok fogalmaznak: a testi seb begyógyul, de a lelki sebek egy életen át megmaradnak. A megalázás, szándékos és tartós pszichológiai kínzás azért különösen megrendítő gyermekek esetén, mert súlyosan kihat a gyermek személyiségfejlődésére. Legsúlyosabb következményekkel a szeretetmegvonással való büntetés, a gyermek ügyességének, rátermettségének, értelmi képességének folyamatos kétségbe vonása jár.

A lekicsinylő bírálatok, a degradáló megjegyzések a gyermekek számára negatív üzeneteket hordoznak, és drámai módon befolyásolják a lelki egészségüket. A kegyetlen szavaknak sokkal nagyobb hatalma van a gyerek fejlődésében, mint gondolnánk. Különösen káros, ha a gyermek külsejét, intelligenciáját, képességeit, vagy éppen emberi értékeit gyalázzák rendszeresen. Még akkor is, ha a szülő azzal védekezik, hogy csak viccelt. Egy kisgyermek ugyanis nem tud különbséget tenni igazság és tréfa, fenyegetés és jópofaság között. Ha sokat bántják kisebb korában, akkor felnőttként sem fogja soha megérteni a viccet, minden tréfás megjegyzést, szó szerint fog értelmezni és a személye elleni támadásnak véli.³⁷

Továbbá igen negatívan hat a gyermek érzelmi fejlődésére, hogy a „mérgező szülők” a nekik nem tetsző magatartásra büntetéssel és szeretet megvonással reagálnak.³⁸ Ez ugyanis a gyermek önbizalmát és önértékelését rombolja. Felnőtt korában is képtelen lesz hinni magában, a kapcsolatok kezdeményezése terén pedig bátoratlanná válik, mert fél a csalódástól, az elutasítástól.

Házastársak között igen kiélezett és akár kölcsönös is lehet a lelki terrorizálás, hiszen a pár mindkét tagja jól ismeri a másik gyenge és érzékeny pontját. A nők általában a férfi képességeit, sikereit és szexuális teljesítményét becsmérlik, a férfiak pedig a nő kompetenciáját, gyermeknevelési képességeit és szexuális vonzerejét vonják kétségbe.

A vádaskodás főleg nők körében bevett szokás, amely a másik megalázásában, nevetéssé tételében, lejáratásában nyilvánul meg. Ilyenkor az elkövető igyekszik minél szélesebb körben panaszkodni a másik jellemére, idegállapotára, viselkedésére, lehetőleg úgy, hogy az érintettnek ne legyen lehetősége a védekezésre. A kibeszélés, a megbélyegzés és az összeugrasztás kiválóan alkalmas a szociális manipulációkhoz, mert rombolja az áldozat tekintélyét, presztízsét és önértékelését.

Az érzelmi zsarolás is gyakori a házastársak között, főként a patológiásan működő családokban. Ez a fajta magatartás nem a másik önértékelésének lerombolására irányul, hanem a másik feletti hatalom megszerzésére. Ez általában hiú, tartalmatlan, éretlen és

³⁷ FORWARD 2000, 104. p.

³⁸ FORWARD 2000, 179. p.

önző emberek fegyvere a másikkal szemben. Különböző módszerekkel igyekeznek mindig a középpontba kerülni. Esetükben gyakori az öngyilkossággal fenyegetőzés.

A pszichikai terror körébe tartozik továbbá a reprodukciós jogok korlátozása is (nem kívánt gyermek vállalása vagy abortuszra kényszerítés) amely szintén komoly lelki sebeket okozhat.³⁹

A szexuális erőszak:

A szexuális erőszak mozgatórugója általában nem a leküzdhetetlen nemi vágy, hanem az áldozat akarátának megtörése, megalázása, alacsonyabb rendűségének éreztetése.

A szexuális erőszak áldozata többnyire nő vagy gyermek, de elvileg férfi ellen is irányulhat, bár lényegesen ritkábban. A nők sok esetben nem panaszkodnak férjük erőszakos szexuális magatartására, tehát ezek a házasságon vagy párkapcsolaton belül elkövetett erőszakosságok többnyire titokban maradnak, ha végül mégis napvilágra kerülnek a történetek, akkor azt nagyon nehéz bizonyítani. A nők sokáig nem szólnak, mert a mai napig élnek azok a társadalmi előítéletek, hogy az asszony házastársi kötelessége a férfi szexuális igényeinek kielégítése.

Az erőszak mértékét tekintve különbséget kell tennünk a felnőttel és a gyermekkel szemben elkövetett szexuális erőszak között. Ha felnőttel szemben követik el, sokkal nagyobb fokú erőszakra van szükség, hiszen a felnőtt tisztában van vele, hogy mit akar és mit nem, így többnyire csak kényszerrel vagy fenyegetéssel lehet rábírní a nem kívánt szexuális magatartásra.

A gyermekkel szemben azonban nem szükséges fizikai erőszakot alkalmazni, egy kisgyerek már a verbális agressziótól is eléggé megretten ahhoz, hogy a felnőtt azt csináljon vele, amit akar. Továbbá sok esetben a csábítás is működik, akár szép szavakkal, ígéretekkel és ajándékokkal is rá lehet venni a gyermeket a szexuális játékokra, hiszen nem tudja, hogy mi történik vele. Amíg csak olyasmit tesznek vele, ami nem okoz neki fájdalmat – minél kisebb, annál biztosabb – nem veszi észre, hogy ez nem helyénvaló. Az elkövetők gyakran igyekeznek rávenni a gyereket, hogy ne mondja el senkinek mi történt köztük, mert az egy nagy „Titok”. Visszataszító dolog – és messzemenő következményei lehetnek a személyiségfejlődésére nézve – kihasználni a gyermek tudatlanságát, felnőttekbe vetett hitét és bizalmát.

A – természetesen nagyfokú látenciával rendelkező – statisztikai adatok⁴⁰ szerint évről évre növekszik a szexuális erőszak áldozatává vált gyermekek száma. Álláspontom szerint azonban ennek nem az az oka, hogy valóban egyre több aberrált ember él köztünk, hanem inkább az, hogy ma már az orvosok, pedagógusok és szomszédok jobban odafigyelnek a jelekre, ezért hamarabb kiderül, ha a gyermeket molesztálják.

A szexuális bűncselekmények többségét nem idegenek, hanem rokonok, ismerősök követik el a gyermekek ellen, tehát olyan személyek, akikben a gyerek megbízik, akiket szeret. Ezért okoz különösen nagy lelki megrázkódtatást az ilyesmi. A szexuális bán-

³⁹ GALAJDA ÁGNES – SZEPESHÁZI PÉTER: *A családon belüli erőszak különböző aspektusai a szakemberek gyakorlatában*. Családi Jog, 2010/4, 33. p.

⁴⁰ Az elkövetett erőszaknak csak kb. 2-8 %-át jelentik a rendőrségnek

talmazás elkövetője leggyakrabban (75%) családtag vagy nem rokon ismerős (20%), csak a legritkább esetben idegen személy (5%).⁴¹

A gyermek ellen irányuló erőszak során a legveszélyeztetettebb korosztály lányok esetén a 10-15 éves kor, fiúknál a 6-8 és 14-16 éves kor.⁴² A gyermek ellen elkövetett erőszak szintén sokszor titokban maradhat, hiszen egy gyermeket sokkal könnyebb megfélemlíteni és rettegésben tartani, mint egy felnőttet. A félelmét tovább fokozza, hogy az elkövetőnek – többnyire – teljesen kiszolgáltatott. A gyermek molesztálásakor az áldozatban megjelenik az irracionális büntudat, amely szintén meggátolja, hogy a dolgok kiderüljenek.

A gyermek magát okolja a történetekért, bűnösnek, mocskosnak és undorítónak érzi magát, szégyelli, hogy ez megtörténhetett vele. A félelmen túl, a szégyenérzet az, amely meggátolja abban, hogy a bűncselekményről beszámoljon valakinek. Sajnos sok esetben a társadalom és a hatóságok is úgy vélekednek, – illetve az elkövetők is ezzel védekeznek – hogy a gyermek viselkedett túl kihívóan, ő ingerelte a felnőttet a túlfűtött szexuális viselkedésével. Ez a hozzáállás mindenképpen elítélendő és rendkívül romboló hatású, hiszen, még ha így is volt (amely szinte lehetetlen, de bizonyos esetekben elképzelhető),⁴³ a felnőttnek kell az eseményeket irányítani és nem a gyermektől elvárni, hogy felnőtt módjára viselkedjen. Álláspontom szerint minden esetben a gyermek az áldozat, függetlenül attól, hogy a felnőttek szívesen állítják ennek ellenkezőjét.

A szexuálisan bántalmazott gyerekek olyan fokú lelki sérüléseket szenvednek, hogy felnőtt korukra szinte biztosan képtelenek lesznek a normális szexuális életre. Vagy teljesen elutasítják a szexualitást és aszexuálisak lesznek, vagy aberrált vágyaikat perverz módon kielégítő beteg emberekké válnak. Az apjuk⁴⁴ által molesztált lányok pedig szinte kivétel nélkül alkalmatlanok lesznek az anyai szerepre,⁴⁵ továbbbörökítve ezáltal a szenvedést. Ezen túlmenően önmagukat egész életükben gyűlölni fogják, akár felfedik a titkot, akár nem. („Hogyan tisztelje önmagát, amikor a saját apja törvényen kívülre került és megszegte az incesztus tilalmát? A feljelentés következtében szülei elváltak, őt kivették a családjából, és az anyja végül öngyilkos lett.”)⁴⁶

A szexuális abúzus titkával terhelt család általában visszavonultan él saját zárt világában, a külvilággal csak kevés kapcsolatot tart, hiszen a titkot meg kell őrizni, ezért nagyon fontos, hogy a környezet figyeljen a gyermek magatartásában mutatkozó egyértelmű jelekre, úgy, mint fizikai és pszichés kimerültség, az evés visszautasítása, szomorúság, közömbösség, a felnőttektől való félelem vagy intenzíven kihívó viselkedés, erotikus mozdulatok ismételtetése.⁴⁷

⁴¹ PÁSZTHY 2007/4, 18. p.

⁴² HEGEDŰS J.-PINTYI Z.: A gyermekbántalmazásról röviden pedagógusoknak. http://www.rev8.hu/csatolmanyok/jogidokok/jogidokok_20.pdf 2012. november 11.

⁴³ A gyermek, mivel szereti a felnőttet, szívesen játszik vele fantázia játékokat, esetleg papás-mamást, de ezek a játékok végig a gyengéd szeretet szintjén maradnak. A kóros hajlamú felnőttek ezt félreérthetik és szexuális incselkedésként értelmezhetik.

⁴⁴ Sajnos az esetek döntő többségében az édesapa az elkövető, amely még súlyosabb terhet ró az áldozatra, hiszen az egyik legősibb törvény megszegését jelenti, illetve a bizalmat teszi lehetetlenné.

⁴⁵ MÉRAI, MAGDOLNA: *Bűbajos nagyszülők-a bántalmazás többgenerációs átöröklése*. Budapest, 2006. 53. p.

⁴⁶ MÉRAI 2006, 61. p.

⁴⁷ MÉRAI 2006, 45. p.

Gazdasági függőségben tartás és elidegenítés:

A kettő rendszerint együtt jár, az elkövető tulajdonának tekinti áldozatát és ennek megfelelően is viselkedik vele. Szélsőséges módon korlátozza a másik szabadságát: meghatározza, kivel találkozhat, melyek a napi teendői, mikor, kivel és milyen célból hagyhatja el az otthonát. Általában gyanakvó, paranoid és féltékeny magatartás társul hozzá.

Ilyen esetben gyakran felmerül a kérdés, hogy az áldozat, aki általában nő, ezt miért tűri el? Azért, mert ez a magatartás nem egyik pillanatról a másikra alakul ki, hanem fokozatosan. A kapcsolat elején még vonzó is lehet a nő számára, hogy a férfi ilyen rajongva szereti, ennyire félti, ennyire aggódik érte, csak később válik nagyon terhessé az állandó elszámoltatás és ellenőrzés. A megdöbbenés pedig akkor jön, amikor először fordul elő, hogy a nő öt perccel később ért haza, mint ígérte.

Mivel egy idő után még arra is engedélyt kell kérnie, ha el akarja hagyni a lakást, szép lassan minden baráti és családi kapcsolata megszűnik. Ez a bántalmazó számára azért kifizetődő, mert az áldozat így nem tud kihez segítségért fordulni.

A gazdasági függőséget is igen könnyen ki lehet alakítani. A férfi nem engedi a nőt dolgozni (azt mondja neki: maradj itthon a gyerekekkel, ez az anyák dolga, vagy maradj itthon velem, neked nem kell dolgozni, eleget keresek én). Egy idő után a nő, már ha akar, se tud visszamenni dolgozni, mert annyira kiesett a munka világából és a gyakorlatból.

Roszsabb a helyzet, ha gyermekek is vannak, mert akkor az anya még inkább eltűr minden megaláztatást, mert tudja, hogy a gyermekeiről egyedül nem tudna gondoskodni.

Elhanyagolás:

Az elhanyagolás általában a gyermekekkel és az idős, beteg családtagokkal szemben valósul meg, a gondozás, gondoskodás, védelem, táplálás elmulasztásával. Az elhanyagolás többféle módon is megnyilvánulhat: az alapvető testi-egészségügyi szükségletek kielégítésének elhanyagolása (pl.: etetés, gyógyszerezés, mosdatás), az ellenőrzés hiánya (a gyermeket őrizetlenül hagyja, nem járítja iskolába), emocionális elhanyagolás (érzelmi szükségletek figyelmen kívül hagyása, közöny, szeretethiány), ignorálás, semmibe vétel.

A gyermeknek szeretetre, gondoskodásra, érzelmi biztonságra és szoros kötődésre van szüksége az egészséges fejlődéshez, amennyiben ezt nem kapja meg, annak súlyos következményei lesznek rövid és hosszútávon is. Az érzelmileg elhanyagolt csecsemő egykedvű, közömbös, igyekszik elszórákoztatni magát, ringatja, simogatja magát vagy rázogatja a fejét. Tekintete nem érdeklődő, hanem kiüresedett, apatikus. Nagyobb gyermekeknél tapasztalható az alacsony önértékelés, fejletlen empátiás készség, beszédfejlődési zavarok, retardált kognitív fejlődés, regresszív viselkedés, koncentrációs nehézségek, hanyatló iskolai teljesítmény. Az elhanyagolt gyerek nehezen motiválható,

nehezen kommunikál. Serdülőkorban pedig megjelennek az önpusztító magatartásformák: alkohol, dohányzás, droghasználat, kritikátlan szexuális kapcsolatok.⁴⁸

A gyermekkori elhanyagolás következtében rendkívüli módon megnő a személyiségzavarok kialakulásának kockázata, a depresszióra, szorongásra, agresszióra és a betegségre való hajlam, továbbá az önértékelés és az énkép súlyosan sérül.⁴⁹

A családon belüli erőszak mely családokban fordulhat elő?

Széles körben elterjedt tévhit, hogy a családon belüli erőszak csak alacsonyan iskolázott, alacsony gazdasági/társadalmi státuszú családokban fordul elő. Valójában bármely iskolázottsági szinten, akármilyen státuszú családokban megjelenhet és előfordulása minden szinten nagyjából egyenletes.

Az előfordulás tekintetében a legbiztosabb előrejelző a családtagok személyisége és a családi előzmények. Leginkább a nárcisztikus személyiségzavarral⁵⁰ küszködők válnak a családon belül agresszorra, illetve ha valaki családon belüli erőszak áldozata volt gyermekkorában, akkor drámai mértékben megnövekszik annak valószínűsége, hogy felnőtt korában hasonló helyzetbe fog kerülni. Amennyiben az áldozat férfi, könnyen lehet, hogy ugyanolyan agresszor lesz, mint az ő apja volt gyermekkorában. Ha az áldozat nő, akkor pedig vagy nagyon elhanyagoló és durva lesz a gyermekeivel, vagy pedig olyan partnert választ magának, aki mellett újra kell élnie a gyermekkorában elszenvedett sérelmeket.

A családját folyamatos terrorban tartó, őket rendszeresen bántalmazó és megalázó családfő szinte minden esetben kóros személyiségű, ezért a megbüntetése önmagában nem fogja meghozni a várt eredményt.

Az erőszak előfordulásának valószínűségét növelik a következők: bizonyos szociokulturális hagyományok („a gyerek csak akkor tanul, ha verik”, „az asszony verve jó”), az alkohol és drogfüggőség, az erőszak előfordulása valamelyik családtag korábbi életében, durva akciófilmek rendszeres nézése, autoriter személyiség.

Az amerikai kutatások szerint a családon belüli erőszak megjelenésének alapja mindig egy elhúzódó, vagy ismétlődően megjelenő konfliktus, ami rendszerint a gyerek miatt alakul ki. Második helyen áll, mint vitaforrás a pénz, majd a házimunka megosztása, a szabadidő eltöltésének módja és végül a szex. Fokozott rizikófaktort jelenthet a rossz anyagi helyzet és a munkanélküliség. „Azoknál a családoknál, ahol nincsen gyerek, ott a feleségverés vagy egyáltalán nem fordul elő, vagy igen kis számban, a gyerekek számával nő a tettlegeesség gyakorisága.”⁵¹

A magyarországi közvélemény-kutatások szerint is meghatározó a család mérete az agresszió megjelenésénél, tehát minél nagyobb a család, minél több a gyermek, annál

⁴⁸ PÁSZTHY 2007/4, 20. p.

⁴⁹ RANSCHBURG 2006, 25. p.

⁵⁰ A nárcisztikus személyiségzavar jellemzői: kikövetelik maguknak a környezet állandó figyelmét és csodálatát, ki vannak éhezve az elismerésre. Egy nárcisztikus személy tipikus tulajdonságai: idegenekkel nyájas, egyébként lekezelő, rideg, sznob. Önelégült, aki mindenkinél felsőbbrendűnek képzei magát. Arrogáns, aki dühvel reagál minden kritikára és frusztrációra.

⁵¹ TAMÁSI 2005, 32–36. pp.

biztosabb az erőszak előfordulása. Az sem mindegy, hogy mekkorák a gyerekek. A kicsi gyerekek és a fiatal szülők tovább fokozzák a viták valószínűségét, amely a magyar tapasztalatok szerint az esetek döntő többségében a pénz (illetve annak hiánya) miatt alakul ki.⁵²

A hazai kutatások szerint fokozott valószínűséggel jelenik meg a családon belüli erőszak azokban az esetekben, ahol a terhesség nem tervezett (házasságon kívül, vagy az előtt születik meg a gyermek), nem kívánt, illetve, ha a szülők nagyon fiatalok. A következő faktorokat azonosították a kutatók, amelyek a későbbi gyermekbántalmazás lehetőségét előre jelzik, vagy azzal szorosan összefüggnek: alacsony születési súly, koraszülés, újszülöttkori szeparáció az élet első hat hónapjában (huzamosabb ideig tartó kórházi tartózkodás az anya vagy a gyerek betegsége miatt, vagy ha a szülők valamelyike börtönben volt a kritikus időszakban), amely miatt eleve gyengébb lesz az anya és gyermeke közötti kötődés. A kötődés hiánya vagy gyengesége bizonyítottan szoros kapcsolatban áll a gyermekbántalmazással. Kutatták továbbá azokat a gyermeki jellemzőket, amelyek szintén könnyen vezetnek bántalmazáshoz: hiperaktív viselkedés, sokat síró, rosszul evő, testi kontaktust, ölelgetést elutasító gyerekek. Fokozott veszélynek vannak kitéve a „rossz jelképeivé vált gyerekek”, akik rossz házasságba⁵³ vagy elromlott kapcsolatba születtek, illetve, akkor, ha az anyát, még a terhesség idején elhagyja az apa.⁵⁴

Ranschburg szerint kiemelkedő jelentősége van annak is, hogy a megszületett gyermek mennyire felel meg a szülei elvárásának. Abban az esetben ugyanis, ha a gyermek temperamentuma és bontakozó személyisége nem illik a család életstílusához, akkor ez biztosan számtalan konfliktus forrása lesz, és nagy bizonyossággal jelzi előre az erőszak megjelenését. „Ha más van a gyerek puttonyában, mint amit a szülő elvárt, akkor mindig gond van és ennek jelei már a második évben megfigyelhetők, kimutathatóak.”⁵⁵

Családon belüli erőszak esetén az egész család kezelése szükséges. Az áldozatokat segíteni kell a trauma feldolgozásában, az elkövetőt pedig meg kell szabadítani agresszív késztetéseitől, támogatni kell a stressz-kezelés és gyermeknevelés alternatív módjainak elsajátításában. Meg kell szakítani a több generációs erőszak ciklusokat, amelyben a szülők rendszeresen bántalmazták a gyerekeiket, akik aztán felnőve ugyanezt teszik saját gyerekeikkel.

A családon belüli erőszak jelenségével foglalkozó szakértők (Morvai Krisztina, Ranschburg Jenő) álláspontja szerint az agresszió megjelenése a családi örökség – a szülők milyen körülmények között nőttek fel, milyen tapasztalatokat hoztak otthonról – és az agresszor személyiségjegyeinek függvénye, tehát bármilyen gazdasági-társadalmi státuszú családban előfordulhat.

Kerezsi szerint azonban számtalan vizsgálat utal arra, hogy a családon belüli erőszak megjelenésének okai között elsődlegesen az anyagi gondokat, a szülők beilleszkedési zavarait és deviáns életvitelét valamint az életkörülmények elégtelenségét emelhetjük ki. Álláspontja szerint a veszélyeztető családokra általában az átlagosnál nagyobb csa-

⁵² TAMÁSI 2005, 49. p.

⁵³ Gondoljunk csak Németh László: *Iszony* című művére

⁵⁴ KERESZI 1995, 59–60. pp.

⁵⁵ RANSCHBURG 2005, 21. p.

ládnagyság és az atipikus családi struktúra jellemző.⁵⁶ Állításait Fehér empirikus kutatásának adatai is alátámasztják, mely szerint az alacsony iskolázottság az előnytelen munkaerőpiaci pozíció és az alacsony jövedelem kockázati tényezőt jelent.⁵⁷ Véleményem szerint mindezen kockázati tényezők összefoglalhatók és a fokozott stressz köré csoportosíthatók.

Frivaldszky a szülők családi állapotára helyezi a hangsúlyt, véleménye szerint, amennyiben a szülők házasságban élnek, nem fordulhat elő családon belüli erőszak, csak azokban az esetekben, ha a szülők élettársi kapcsolatban vannak, hiszen egy ilyen együttélés lényege hiányzik: a tisztelet.⁵⁸

Az empirikus kutatások és a statisztikai adatok is ellentmondanak a fenti állításoknak, ugyanis az elkövető és a sértett az esetek 41%-ában házasságban, 28%-ában élettársi kapcsolatban élt egymással, 19% esetében pedig elváltak.⁵⁹

Álláspontom szerint mindkét megközelítés hibás, hiszen – tekintve, hogy semmilyen elfogadható statisztikával nem rendelkezünk az előfordulás vonatkozásában – nem tudhatjuk, hogy mi zajlik a zárt ajtók mögött. Éppen ez a probléma lényege, az erőszak családon belül történik, senki sem tud róla. Elképzelhetőnek tartom továbbá, hogy a magasabb gazdasági-társadalmi státuszú családok kifinomultabb módszerekkel rendelkeznek a probléma elkendőzésére, mint az amúgy is hátrányos helyzetben lévő családok, akik nem sokat adnak a látszatra.

A rosszul működő családi alrendszerekben a családfő eszköztára eleve hiányos. A családtagok befolyásolásának számtalan fejlett eszköze van, többek között a verbális meggyőzés, érvelés által, és a mintaadó, példaértékű magatartás. Ezzel szemben az agresszor problémamegoldó és konfliktuskezelő eszköztára kimerül az erőszak enyhébb vagy súlyosabb formáinak alkalmazásában, így az erőszak válik a családi kommunikáció eszközévé. Mivel ilyen esetekben a külső kontroll hiányzik, nagy a veszélye annak, hogy a probléma eszkalálódik, az agresszió pedig fokozódik.⁶⁰

A vertikális családok:

A családi viszonyok egyértelmű alá- és fölé rendelődésen alapulnak, az alsóbbrendű családtag feltétlen engedelmisséggel tartozik a felsőbbrendű felé, még akkor is, ha a kívánsággal egyáltalán nem ért egyet, azt nem kívánja. A vertikális családban a kényszer, az erőszak és a félelem biztosítja a családfő dominanciáját. A főszabály az, hogy a domináns családtag parancsol és büntet, az alárendelt pedig engedelmeskedik és szenved. A büntetés nincs arányban és többnyire összefüggésben sem a vétkekkel, az többnyire csak ürügy az agresszióra. Ez az úgynevezett Homokzsák-effektus. Főleg az autoriter személyiségű családfő esetében gyakori, hogy valami miatt frusztrált, feszült, de ezt a frusztráció miatt kialakult agresszióját nem irányíthatja az ellen, aki kiváltotta – például

⁵⁶ KEREZSI 1995, 43. p.

⁵⁷ FEHÉR LENKE: *A nők sérelmére elkövetett családon belüli erőszak empirikus vizsgálata* in.: (szerk.): VIRÁG GYÖRGY: *Családi iszonyok*. Budapest, 2005. 176. p.

⁵⁸ FRIVALDSZKY JÁNOS: *Szempontok a családvédelmi törvény értékeléséhez*. Iustum – Aequum – Salutare 2012/2, 62. p.

⁵⁹ FEHÉR 2005, 175. p.

⁶⁰ KEREZSI 1995, 53. p.

a munkáját kritizáló főnöke ellen – ezért a családja gyengébb tagjain vezeti le a feszültséget.⁶¹

Horizontális családok:

A demokratikusan szerveződő családokban mindenki egyenrangú, a fontos kérdésekben közösen dönthetnek, kölcsönösen szeretik és tisztelik egymást. Az ilyen családokban szinte sosem fordul elő erőszak. Konfliktusok természetesen itt is lehetnek, de ennek feloldása és kimenetele nagyban különbözik a vertikális családokétól. Többek között abban, hogy a kifejezésre juttatott indulat és ellenszenv őszinte és valóban a másik ellen irányul. Teljesen természetes, hogy még egy jól működő kapcsolatban is lehetnek viták, konfliktusok, de azt a másik fél magatartása váltja ki, nem pedig egy harmadik, kívülálló személy által okozott sérelmet akarnak egymáson megtorolni.⁶²

Az amúgy teljesen „normális” családokban is – tehát ahol egyik fél sem volt gyermekkorában áldozat és egyik sem szenved valamilyen személyiségzavarban – nagyon megszűre elmehet az ellenségeskedés, de ezt jól el kell tudni különíteni a családon belüli erőszak megnyilvánulásaitól. A rosszul működő, de nem patológiás kapcsolatokban gyakran megjelennek a „játszmák”, amelyek könnyen és gyorsan el tudják mérgezésíteni a felek kapcsolatát, de bizonyos esetekben éppen ezek a játszmák tartják hosszú időn keresztül életben a haldokló kapcsolatot. A játszmák során az „áldozat” és az „elkövető” szerepe folyamatosan cserélődik, a felek kölcsönösen gyötrik egymást.

Az elkövetők személyiségjegyei

Statistikailag a tipikus elkövető 36-45 év közötti, általános vagy szakmunkásképző iskolát végzett, házastársi vagy élettársi kapcsolatban élő, rossz szocio-ökonómiai státuszú férfi.⁶³

Általában elsőre megnyerő, udvarias emberek, akik nagyon hamar kifejezésre juttatják érzéseiket. Társfüggőségük miatt szinte már az első randevún szerelmet vallanak, és a lánykérés is hónapokon belül bekövetkezik. Úgy rohanják le a nőt, mint a szélvész, és mire az észbe kaphatna, már késő. Először nagyon szimpatikus, hogy a férfi mennyire aggódik a feleségéért, hiszen a féltékenység csak szerelmének bizonyítéka, de az állandó elszámoltatások, számon kérések és ellenőrzgetések hamar igazán terhekké válnak.

A folyamatosan mindenre és mindenkire féltékeny férfiakat belső bizonytalanság és súlyos önértékelési problémák jellemzik, ehhez társul a birtoklási vágy és az állandó gyanakvás, tehát a paranoid karakter féltékenysége nem a szerelem kifejezése, hanem a saját tulajdona iránt érzett aggodalom.

Az erőszakos férfi egocentrikus. Úgy érzi, sőt szentül hiszi, hogy a világ körülötte forog. Elvárja a feleségétől, hogy minden kívánságát teljesítse és folyamatosan kiszolgálja. Az ilyen ember alacsony stressz toleranciája miatt elvárja azt is, hogy a gyermekei

⁶¹ RANSCHBURG 2006, 35–39. pp.

⁶² RANSCHBURG 2006, 37. p.

⁶³ FEHÉR 2005, 178. p.

legyenek – lehetőleg – láthatatlanok. A gyerekzsivaj ingerli. A gyerekekkel csak akkor törődik, ha éppen ahhoz van kedve, minden cselekedete csak a saját jólétét szolgálja, mások igényeire és érzéseire érzéketlen.

Jellemző rájuk továbbá az önkontrollgyengeség, az előítéletesség, a felelősség áthárítása az ártatlan családtagokra. Hajlamosak a bűnbakképzésre. Saját erőszakos cselekedeteiket bagatellizálják. Sajnos azok a fiúk, akik ilyen apa mellett nőnek fel, akaratlanul is elsajátítanak egyfajta életszemléletet és konfliktuskezelési módot, amelyet majd felnőtt életükben ők is alkalmazni fognak.

Sok esetben az alkohol is kiemelkedő szerepet játszik a bántalmazásoknál, azonban önmagában az alkohol nem tesz valakit agresszívvá. Vannak emberek, akik nagy mennyiségű szesz elfogyasztása után is békések maradnak, és vannak, akiknek egy kortyot sem kell inni ahhoz, hogy vadállatként viselkedjenek. Tehát az alkohol csak arra való, hogy feloldja a gátlásokat, amelyek megakadályozzák a vulkán kitörését. A hiba az alapszemélyiségben keresendő, nem a szeszben.

Általában olyan nőt választanak maguknak, aki olyan családból származik, ahol a „hagyományos értékek” szerint éltek, és a lányt engedelmességre nevelték, arra, hogy a legfontosabb feladata a férfi és a gyermekek ellátása. A szegényebb sorból származó, alacsony iskolai végzettségű, fiatal, lehetőleg magányos, alacsony önbecsüléssel rendelkező, nem jómódú és nem túlzottan vonzó nőket részesítik előnyben, mert tudják, hogy velük szemben könnyebb lesz a fölényüket érvényesíteni.

Az áldozatok személyiségjegyei

Nyilvánvaló, hogy ezek az asszonyok is betegek, még ha nem is annyira, mint a férfiak, akik megkeserítik az életüket. Ezek az asszonyok egyrészt társfüggőségben szenvednek, másrészt a személyiségfejlődésük gyermekkorukban olyan rossz irányba indult el, hogy még felnőtt fejjel sem képesek egyedül megállni a lábukon.

A bántalmazott nőkre jellemző az úgynevezett tanult tehetetlenség,⁶⁴ amely hosszú időn keresztül fennálló, nagyfokú stressz (jelen esetben a testi vagy lelki bántalmazás) következtében alakul ki. Az áldozat fásult, visszahúzódó és depressziós lesz, mert „megtanulta” hogy esélye sincs a menekvésre, beletörődik a megváltoztathatatlanul hitt helyzetbe és semmit sem tesz annak érdekében, hogy az élete jobb legyen.

A másik lehetőség, hogy maga is agresszív lesz, és végső elkeseredésében megöli bántalmazóját. Egy 2002-ben készült vizsgálat tanúsága szerint a megkérdezett szabadságvesztés büntetését töltő nők 60%-a partnere ellen követett el erőszakos bűncselekményt. A kutatásból az is kiderült, hogy az elkövetőket gyermekkorukban rendszeresen bántalmazták, a párkapcsolatuk súlyos konfliktusokkal volt terhelt, a társuk többségében alkoholista volt, de gyakran ők maguk is. Alacsony iskolázottságú és alacsony jövedelmű családban éltek.⁶⁵

A gyerekeknek még kevesebb esélye adódik kitörni a rosszul működő családból, hiszen számukra ez a természetes, ezt szokták meg, ebben nőttek fel. Még ha érzik is,

⁶⁴ ATKINSON–HILGARD: *Pszichológia*. Budapest, 2005. 533. p.

⁶⁵ TAMÁSI 2005, 49. p. Fehér Lenke és Parti Katalin vizsgálatai

hogyan szenvednek, az érzést nem tudják mihez mérni, hiszen sosem voltak boldogok. A legtöbb bántalmazott gyermek akkor eszmél rá, hogy nem az a normális, ahogyan ők élnek, amikor a televízióban másfajta családdideált látnak a filmekben. Azonban ezekről is azt gondolják, hogy csak tündérmese, ilyen a valóságban nincsen.

Az esetek többségében tehát a gyermek természetesnek veszi a családban megjelenő konfliktusok megoldásának erőszakos módját, hiszen kicsi korától kezdve ebben a környezetben szocializálódott. Emiatt eszébe sem jut, hogy védekezzen vagy fellépjen ellene.⁶⁶

A családon belüli erőszak hatása a gyermekekre

A fejlődéslélektan képviselői már régóta tudják, hogy a korai anya-gyermek kapcsolat minőségének és a családi környezetnek életre szóló következményei lehetnek az ember személyiségére nézve, ezért egyáltalán nem mindegy miként alakul a gyerekkora. „A felnőttkori karaktervonásokban megtaláljuk a valaha volt szülő-gyermek kötés minőségét.”⁶⁷

A kisgyerekekre még jellemző, hogy a szankciót függetlenítik a történetektől. Például, ha egy három-négy éves gyerek azt látja, hogy egy másik gyerek valami helyeset cselekszik (pl.: elmosogat), de a szülei mégis megbüntetik érte, akkor ebből azt a következtetést vonja le, hogy biztosan azért kapott ki, mert rossz volt, tehát a büntetés minősíti a cselekvést. Az öt-hat évesek ebben a helyzetben már elbizonytalanodnak, ezért azt mondják – a cselekvés és a szankció ellentmondását feloldandó – hogy a gyerek biztosan azért kapott ki, mert korábban valami rosszat tett. A gyerekek hét éves korukig képtelenek arra, hogy a szülői szankciót igazságtalannak minősítsék. Ők még úgy gondolják, hogy ha büntetést kapnak, akkor biztosan rosszak voltak, ennek talaján alakul ki az irracionális büntudat, amely később fixálódik és komoly személyiségtorzuláshoz vezet. Állandó önértékelési problémái lesznek, szorongó és visszahúzódozó lesz.⁶⁸

Az erőszakkal telített családnak rengeteg energiáját emésztí fel, hogy mindent megtesznek annak érdekében, hogy a normális család benyomását keltsék. A kívülállók számára sokáig nem is tűnik fel, hogy baj van. A gyermekekre nézve ennek a látszatnak a fenntartása különösen romboló hatású. Lehetetlen, hogy erős önbizalma fejlődjön ki, állandó büntudata van amiatt, hogy hazudnia kell. Emiatt később is kételkedni fog abban, hogy az emberek vajon hisznek-e neki, ezért egy idő után kerülni fogja a barátkozást és elmagányosodik.⁶⁹ Vagy a barátai körében is állandóan hazudozni fog, esetleg a megtörtént eseteket felnagyítja, kiszínezi.

Főleg alkoholista családokban fordul elő gyakran, hogy a gyermeket levegőnek nézik, nem törődnek vele, „csak nő, mint a fű”. Az ilyen gyermekek rendkívül magas tűrőképességgel fogadják el az elfogadhatatlant, náluk a szeretet és a durvaság örökre összefonódik, ez vezérli majd őket egy életen át a párválasztás során is. „Az alkoholista szülők

⁶⁶ KEREZSI 1995, 53. p.

⁶⁷ RANSCHBURG 2005, 26. p.

⁶⁸ RANSCHBURG: *Az én és a másik*. Budapest, 2003. 20–21. pp.

⁶⁹ FORWARD 2000, 81. p.

felnőtt gyermekei dühöt, depressziót, örömtelenséget, gyanakvást, sérült kapcsolatokat és túlzott felelősségérzetet kapnak örökségbe. Ráadásul örökök kapják azt a módszert is, ahogy ezzel a torz örökséggel megpróbálnak kezdeni valamit: az ívást [...]. Szörnyű tapasztalat a gyermek számára, hogy az az ember, akinek a legjobban kellene őt szeretni, semmibe veszi, félelmetesen kiszámíthatatlan és bántja őt. Ez a tapasztalat egy életen át elkíséri és minden kapcsolatában ott lesz”.⁷⁰

A gyermek énképét a hozzá közel álló felnőttek – elsősorban a szülei és az óvónők – alakítják azáltal, hogy minősítik, bírálják vagy dicsérik képességeit, cselekedeteit. Sokszor sajnos nincsenek tisztában azzal, hogy milyen fontos és tartós személyiségi jegy kialakulásáért felelősek. A gyerek minden elhangzó minősítést bontakozó énjének részévé tesz, és ha folyton azt hallja, hogy semmirekellő vagy, akkor azzá is lesz.⁷¹ A gyerek csak azzal a szeretettel tudja szeretni magát és csak azt tudja környezetének is viszonozni, amit ő kap. A gyerek, akit nem szeretnek, önértékelési zavarokkal fog küzdeni egész életében, ha nem tanulja meg szeretni önmagát, akkor nem alakul ki az önbecsülése sem. Az önértékelés amint kialakul, szívósan ellenáll minden változtatási kísérletnek.⁷²

Nagyon nehéz a bizalom és a biztonság érzését visszanyerni, ha a szülők már egyszer azt széttaposták.⁷³ Az ember személyisége a szüleivel való kapcsolata talaján alakul ki. A velük való szeretetteljes kapcsolat során bontakozik ki és szilárdul meg az ún. „ösbizalom”, amely azután egész életen át kíséri az embert. Ha ez az ösbizalom a szülők hibájából nem alakul ki a gyermekben, akkor azt már felnőttkorában senki sem fogja tudni kialakítani.

Mivel a gyermek akkor is állandóan retteg és szorong, amikor éppen a vihar előtti csend időszaka zajlik, folyton azt várva, hogy mikor tör ki az agresszió vulkánja, a szorongás állandósul. Felnőtt korára is megmarad, mindig ideges és nyugtalan lesz, szorongóvá és mindenkivel szemben bizalmatlanná válik, hiszen megszokta, hogy az erőszaktevő elől nincs hova elbújni, nincs kihez menekülni, minden nap ugyanabba a pokolba kell hazamenni.

A gyermek fejlődő személyiségére legrosszabb hatással a bizonytalanság és támasznélküliség érzése van. A homályos, körvonalazhatatlan magatartási elvárásoknak lehetetlen megfelelni. A szülők a fegyelmezés eszközeit pillanatnyi érzelmeikhez igazítják, nem pedig előre lefektetett elvekhez. Az ilyen körülmények között felnövő megfélemlített gyermekek hamar megtanulják, hogy semmiféle támogatást és szeretetet ne várjanak. Igyekeznek láthatatlanná válni és mindent elkövetni annak érdekében, hogy elkerüljék a konfliktusokat, amelyek rendszerint bántalmazáshoz vezetnek.⁷⁴

⁷⁰ FORWARD 2000, 88–89. pp.

⁷¹ „Amikor a szülők idegességükben fékevesztetten szidják gyermeküket, fogalmuk sincs róla, hogy varázsigéket mormolnak. Most változtatják csúf varangyos békává a királyfit és ahogy múlnak az évek egyre csökken a remény, hogy a mesebeli hercegnő csókja hatástalanítja a varázslatot. Az önértékelési zavarokkal küszködő gyermek visszahúzódóvá válik, és egész életében hajlamos lesz arra, hogy felnagyítsa kudarcait, miközben a sikereit észre sem veszi. „RANSCHBURG 2003, 34. p.

⁷² RANSCHBURG 2003, 33. p.

⁷³ FORWARD 2000, 129. p.

⁷⁴ KEREZSI 1995, 152. p.

A verbális sértések sem múlnak el nyom nélkül, sőt még nehezebben gyógyulnak, mint a testi sebek. Az érzéketlen szülők talán fel sem fogják, hogy az a rengeteg sértés, megalázó megjegyzések, becsmérlő beszólások, amelyekkel nap, mint nap traktálják a gyermekeiket olyanok, mintha tüzes vassal égetnék a gyermek önértetét, és soha el nem múló sebet ejtenek a lelkén. A gyerek világának középpontjában ugyanis a szülők állnak, és ha ők azt állítják, hogy a gyermek semmirekellő, akkor a gyermek el is fogja hinni, hogy az úgy is van.⁷⁵

A fizikai és a verbális bántalmazás áldozatait, tehát önmagukat hibáztatják a történekeért és ezt a büntudatot életük végéig magukkal hordozzák. A szorongás mellett állandó társuk lesz a folyamatos büntudat és az alkalmatlanság érzése még akkor is, ha semmi okuk nincsen rá. A bántalmazott gyerekekből – önbizalomhiányuk és önértékelési zavarai miatt – csak hihetetlen akaraterő és erőfeszítés árán lehet sikeres ember, hiszen a korlátaikat is le kell győzniük, el kell hinniük azt, hogy képesek elérni a kitűzött célt, mert alkalmasak rá, és meg is érdemlik. Ez számukra a legnehezebb.

A gyermeknevelés alapvetően nagy felelősséggel jár és igen kemény munka, ha az ember komolyan veszi. Azonban nem lehetetlen vállalkozás. Csak két dolgot kell szem előtt tartani: az egyik, hogy a gyermeket feltétel nélkül, őszintén kell szeretni. A másik, hogy következetesnek kell lenni minden tekintetben. Az agresszív szülők éppen ennek a két feltételnek nem tudnak megfelelni, és azzal, hogy állandóan egymásnak ellentmondó üzeneteket közvetítenek a gyermek felé, teljesen összezavarják, mert soha nem tudhatja, hogy mire számítsön. A szülők részéről tanúsított kiszámíthatatlanság rejti a legnagyobb kockázatot a gyermek számára. Az állandó egymásnak ellentmondó reakciók és elvárások (hogy ugyanazért a cselekedetért egyszer dicséretet kap, máskor leteremtést) személyiségzavarok kiváltói lehetnek, talaján – súlyos esetben – tudathasadásos személyiségzavar és schizofrenia is kialakulhat.

A bántalmazott gyermekek gyakran az öröm és a fájdalom bizarr elegyének vannak kitéve, ezért egyfolytában a szülői szeretet forrását fogják keresni, mindent megtesznek, csak hogy szeressék őket. Ezt a szeretet hajszolást felnőttkorban is folytatni fogják. Mivel nem képesek különbséget tenni az őszinte szeretet és a kihasználás között, a lányokból felnőtt korukra gyakran lesz prostituált, vagy keverednek kritika nélküli szexuális viszonyokba. Esetükben gyakori, hogy fiatalon elszöknek otthonról, nagyon hamar kötnek házasságot, vagy vállalnak gyermeket azért, hogy minél előbb elszakadhassanak a mérgező családjuktól. Ez azonban – a legtöbb esetben – csupán látszatzmegoldás. A meggondolatlan családalapítással általában csak rontanak a helyzetükön.

A legsúlyosabb problémát ezen gyermekek esetében az jelenti, hogy ugyanúgy, mint a „jól működő családokban”, a patológiás családokban is az előnyök és hátrányok generációról generációra öröklődnek. Tehát azok a fiúk, akik azt látják, hogy a stressz levezetésének és a konfliktusok megoldásának egyetlen lehetséges módja az agresszió, felnőtt korukban ugyanolyanok lesznek, mint az apjuk, tovább viszik a család patológiáját az új családjukra. Hiszen a gyerekek a társadalmi együttélés alapvető normáit életük korai szakaszában a családban sajátítják el.

Általánosságban elmondható, hogy a családon belüli erőszak hosszú-távú következményei megjelennek a sértett egész életútjának alakulásában, választott családi és part-

⁷⁵ FORWARD 2000, 112. p.

nerkapcsolataiban, illetve a saját gyermekének nevelése során alkalmazott módszerekben.⁷⁶ Azok a felnőttek, akik gyerekkorukban erőszak áldozatává lettek, nem képesek lezárni gyerekkorukat – hacsak nem kaptak szakértő segítséget – nem tudják feldolgozni a múltat, tehát a gyerekkorból átmenet nélkül kerülnek a felnőttek világába. A Kerezi által végzett kutatás tapasztalatai szerint az így felnövő gyerekek nem csak a saját gyerekeiknek és partnerüknek adják tovább az erőszakot, hanem agresszív szüleik is visszakapják tőlük, amit adtak nekik. A gyerekként bántalmazott felnőttek visszaadják idősebb szüleiknek azt a bizonytalanságot, támasznélküliséget, szeretetlenséget, amit gyerekként elszenvedtek.⁷⁷ Ezáltal azonban a probléma nem oldódik meg, csak tovább fokozódik.

A családon belüli erőszak az unokákra is átöröklődik, a nagyszülők tőlük várják, hogy helyrehozzák, amit ők elrontottak, a terrorizálást velük folytatják tovább. Az ördögi körből segítség nélkül nincs menekvés.⁷⁸ A tapasztalatok azt igazolják, hogy amennyiben segítséget kapnak a történetek feldolgozásához, a bántalmazás és a rossz családi min-ták továbbadásának valószínűsége lecsökken.⁷⁹

A családon belüli erőszak előfordulási gyakorisága

A közhiedelemmel ellentétben a nőkre és a gyermekekre nagyságrendekkel nagyobb veszély leselkedik az otthon falai között, mint azon kívül a nyílt utcán. Statisztikai adatok bizonyítják, hogy nagyobb valószínűséggel lesz valaki erőszak áldozata a négy fal között⁸⁰ és az agresszív megnyilvánulások elkövetői a legtöbb esetben a hozzátartozók, rokonok. Az emberölések 43%-a, a testi sértések 30%-a családon belül történik.⁸¹ A 2001-ben elkövetett 377 emberölés 47,8 %-ában családtag volt az áldozat.⁸² A hivatalos ORFK statisztikák szerint a Magyarországon elkövetett emberölések 39%-ában az áldozat az elkövető hozzátartozója.

Statisztikai adatok tanúsága szerint az ismertté vált családon belüli bűncselekmények leggyakoribb áldozata a jelenlegi vagy a volt házastárs, élettárs, az esetek egyötödében pedig a gyermek. A leggyakoribb bűncselekmény a súlyos testi sértés, az esetek 65%-ában fordul elő. A halálos véget érő bűncselekmények és a kiskorúak ellen irányuló büntetett sértettjei között több a fiú. A családon belüli agresszió állandó kísérő jelensége az alkohol. A bántalmazók legnagyobb része alkoholos befolyásoltság alatt, vagy az alkohol miatti konfliktus következtében követte el a bűncselekményt.⁸³

⁷⁶ KEREZSI 1995, 105. p.

⁷⁷ KEREZSI 1995, 148. p.

⁷⁸ MÉRAI 2006, 38. p.

⁷⁹ RÉVÉSZ GYÖRGY: *A felnőtt világ gyerekekkel kapcsolatos elvárásai és a gyermekbántalmazás*. Magyar Pszichológiai Szemle 1999/3, 392. p.

⁸⁰ Egy nőnek nyolcszor annyi esélye van rá, hogy élettársa öli meg, mint egy idegen támadó. Hegedüs J.-Pintyi Z.: A gyermekbántalmazásról röviden pedagógusoknak. http://www.rev8.hu/csatolmanyok/jogidokok/jogidokok_20.pdf 2012. november 11.

⁸¹ WINDT 2005, 140–142. pp.

⁸² GERÉBY ZSUZSANNA: *A hozzátartók közötti erőszak miatt alkalmazható távollattartásról, avagy egy jogszabály „sötét oldala” bírói szemszögből*. Családi Jog 2010/4, 6. p.

⁸³ WINDT 2005, 151., 159. p. és 170. p.

Gelles és Strauss szerint a családot hatja át leginkább az erőszak, társadalmunkban az otthon a legerőszakteibb szociális alrendszer.⁸⁴ A nemzetközi statisztikai adatok is azt mutatják, hogy az emberölések egynegyedét, a testi sértések közel felét mindenhol a világon családon belül követik el, és az áldozatok többsége nő.⁸⁵

Tekintve, hogy a feljelentési hajlandóság nagyon alacsony, a látencia pedig rendkívül magas, csak becsült értékekre hagyatkozhatunk, amely szerint hozzátartozója erőszakos magatartása következtében átlagosan minden harmadik napon meghal valaki. Házastársa, élettársa erőszakos magatartása következtében átlagosan minden héten meghal legalább egy nő. A családon belüli erőszak gyermekáldozatainak száma havonta legalább egy.⁸⁶

Az Élet Érték Alapítvány által összeállított statisztika szerint ma Magyarországon minden ötödik nő érintett a családon belüli fizikai erőszakban. Felbecsülhetetlen azonban azoknak a száma, akik partnerkapcsolaton belül lelki vagy gazdasági terror alatt élnek.

A családon belüli erőszak előfordulási gyakorisága külföldön is hasonló. Norvégiában évente 20.000 gyermek válik erőszak vagy elhanyagolás áldozatává. Angliában és Walesben a 4 évnél fiatalabb gyermekek közül évente 3000-t súlyosan bántalmaznak. A bántalmazás következtében minden héten hat gyermek veszti életét. A helyzet az afrikai országokban még súlyosabb, Szudánban például 30.000 gyermegről nem gondoskodik senki. Thaiföldön gyermekek ezreit adják el örökbefogadás, gyermekmunka, prostitúció, pornográfia és transzplantáció céljára.⁸⁷

A látencia oka, hogy a gyermekek nagy része nem panaszkodik a szülőjére és nagyon nehezen ismeri be, hogy sérüléseit az otthoni erőszak okozta. Ennek több oka is lehet. Elsősorban a következményektől való félelem, ugyanis attól tart, hogy ha „elárulja” a szülőt, akkor még súlyosabb büntetést fog kapni. A másik ok az irracionális büntudat, amely azt jelenti, hogy a gyermek, akit állandóan bántalmaznak, egy idő után elhiszi, hogy ezeket a veréseket megérdemelte, mert nagyon rossz. Illetve az is akadálya lehet a probléma felismerésének, hogy a gyermekek, még ha bántalmazzák is őket, a felnőtteket, kiváltképpen a szüleiket mindennél többre tartják, nekik mindent elhisznek, szinte Istenként tisztelik és szeretik őket, ezért nem is árulhatják el őket. Vagy azért mert azt hiszik, hogy ez így normális – hiszen ebben nőttek fel, nem ismernek más alternatívát – vagy, mert ennek ellenére a szüleik az egyetlenek, akikhez – akárhogy is – de kötődhetnek. Egy kisgyermek számára a kötődés, a valakihez tartozás és a ragaszkodás érzése a legfontosabb.

Az asszonyokat pedig a félelem, a hűség és a szégyenérzet tartja vissza attól, hogy felfedjék mi is történik otthon a négy fal között, illetve attól tartanak, hogy rajtuk úgysem tud segíteni senki.

⁸⁴ Idézi KEREZSI 1995, 50. p.

⁸⁵ FEHÉR 2005, 171. p.

⁸⁶ 45/2003 (IV.16) egy. határozat

⁸⁷ KEREZSI 1995, 55. p.

A társadalom válasza a családon belüli erőszak megnyilvánulásaira

Alapvető probléma, hogy a társadalom döntő többsége a családon belüli erőszakot magánügynek tartja, sokan úgy gondolják, hogy nem kell mások életébe beleavatkozni. A felelősséget az állam is az egyénre hárítja, a jogalkotók sokáig nem érezték szükségét annak, hogy a jelenséggel szemben állami vagy állami szinten kellene fellépni.

Amennyiben a családon belüli erőszakot társadalmi problémaként tudnánk definiálni, akkor a társadalom és az állam felelőssége is felmerülhetne, ezáltal szélesebb hatósugarú segítő rendszert lehetne kiépíteni. Az államnak nem csak a büntető – ellenőrző, hanem a segítő – támogató szerepe is előtérbe kerülhetne. A beavatkozás lehetőségének megteremtése még nem jelenti a család autonómiájának megsértését. Kerezsi szerint a gyermekvédelem, a család- és szociálpolitika esetében minél liberálisabbak a szabályok, a társadalom és a közösség annál nagyobb felelősséget vállal tagjaiért és annál nagyobb részt vállal az egyéni problémák megoldásában. Viszont minél kötöttebb a szabályozás, annál erősebben érvényesül az egyéni felelősség és a problémák megoldásának kényszere annál inkább az egyénre hárul.⁸⁸

Az 1998-as statisztikai adatok szerint az alacsony iskolai végzettségűek, a szigorúan katolikus vallásúak és az idősebbek nagyobb arányban értenek egyet azzal, hogy a gyereknevelés elengedhetetlen eszköze a verés, de általánosságban is elmondható, hogy a társadalom ¾ része egyetértett a gyerekveréssel. Az alacsony iskolai végzettségű, idősebb asszonyok nagy része úgy gondolta, hogy házasságon belül a férj nem követhet el erőszakos közöszlést, hiszen az asszony kötelessége férje igényeit kielégíteni. A megkérdezettek 88%-a gondolta úgy, hogy teljesen a család magánügye, ha a házastársak, sértegetik vagy megalázzák egymást. Azok körében, akiket vertek gyerekkorában, kétszer olyan gyakori volt a saját gyermek bántalmazása, mint azok körében, akiket nem vertek.⁸⁹ Remélhetőleg az elmúlt 15 évben a hozzáállás sokat javult a társadalom részéről.

A családon belüli erőszak szankcionálásának nemzetközi előzményei

Amerikai modell:

A családon belüli erőszak jelenségét először Amerikában kezdték kutatni. A szociológiai és pszichológiai kutatások és a feminista mozgalmak hatására már az 1970-es években elindult a fellépés az agresszió megfékezése érdekében. A „bántalmazott nő szindróma”⁹⁰ megalkotása és politikai elfogadása után bekerült a köztudatba a „bántalmazott férfi szindróma” is, amely utóbbi a szakértők szerint legalább olyan gyakori, mint az előbbi, csak kevésbé súlyos következményekkel jár, ezért nagyobb arányban marad ti-

⁸⁸ KEREZSI 1995, 40. p.

⁸⁹ TÓTH OLGA: *Erőszak a családban*. TÁRKI Társadalompolitikai Tanulmányok 12.

⁹⁰ Battered Wife Syndrome: az elkövetési magatartás jellemzői: az erőszak ciklikus jellegű, kialakul a tanult tehetetlenség, a sértett képtelen a helyzetet semlegesen, tárgyilagosan értékelni, az erőszak eszkáldódik, a kapcsolat megszakítására tett kísérletek. SZÖLLŐSI GÁBOR: *A családon belüli erőszak differenciáltsága*. In: Virág György (szerk.): *Családi iszonyok*, KJK Kerszöv, Budapest, 2005. 78. p.

tokban. A kutatások a 2000-es évekre jutottak el arra a szintre, hogy a „domestic violence” jelenségét már nem csak a feleség és gyermekverés körében értelmezik. A tudományos megállapítások jogi következményei is az utóbbi 10 évben forrtak ki.⁹¹

A kutatások eredményeképpen létrehozták és gyakorlati tapasztalatok alapján tökéletesítették a Duluth modellt, amelyet ma már Amerika-szerte alkalmaznak és célja a társadalmi kontroll kiterjesztése, a bántalmazott támogatása és megerősítése, a bántalmazó eltávolítása, megbüntetése és „gyógyítása”. A korai megelőzés érdekében iskolai programok is születtek és jelentős szerepet kaptak a civil szervezetek a megelőzésben és a rehabilitációban is.

Bevezették továbbá a kettős letartóztatás intézményét, ami azt jelenti, hogy kölcsönös bántalmazás vagy egymásra támadás esetén mindkét felet letartóztatják. Ezt követően a hatóságoknak meg kell állapítani, hogy melyik fél volt a kezdeményező, de ez gyakran komoly nehézségekbe ütközik.⁹² Álláspontom szerint ez a fajta megoldás a család minden tagja számára káros, különös tekintettel a gyerekekre, akik egy ilyen helyzetben – átmenetileg – mindkét szülőjüket nélkülözni kénytelenek.

Oszták modell:

Európában leginkább az oszták modell gyakorolt kiemelkedő hatást, mert több oldalról közelíti meg a problémát (áldozatvédelem, távartatás, erőszaktevő büntetése és kezelése, családterápia, mediáció) illetve Ausztriában nagy hangsúlyt helyeznek a téma kutatására és a közvélemény formálására, tájékoztatására is. Továbbá a fiatalkorúak ügyében eljáró ügyészek és bírák, valamint a távartatást felügyelő rendőrök speciális felkészítést kapnak munkájuk pedagógiai, pszichológiai, kommunikációs és szociális munkát érintő vonatkozásairól.⁹³ Ausztriában 1997. május 1-jén lépett hatályba a családon belüli erőszakkal szembeni védelemről szóló szövetségi törvény. Az elmúlt 15 év során a tapasztalatok alapján sokat fejlődött a rendszer, és a kritikusok szerint is kiválóan működik. A rendszer négy fő pillér hatékony együttműködésén nyugszik, úgy, mint rendőrség, civil szervezetek, családjogi bíróság és büntető igazságszolgáltatás.⁹⁴ Hazánkban való bevezetésének véleményem szerint több akadálya is van, többek között a pénzühiány és a társadalmi szervezetek támogató rendszerének kiépítettségének hiánya. (illetve talán a társadalom hozzáállása sincs még az oszták szinten)

Külön törvény a családon belüli erőszak tilalmáról

Belgiumban – az osztákhoz hasonlóan – szintén külön törvény rendelkezik a családon belüli erőszakról (Law of 24 of November 1997 Against Domestic Violence). A távol-

⁹¹ TAMÁSI 2005, 32–36. pp.

⁹² TAMÁSI 2005, 36. p.

⁹³ FELLEGI BORBÁLA: *Büntetőügyi mediáció, fiatalkorúak bűnelkövetése, családon belüli erőszak- Mit kezd mindezen kérdésekkel az oszták intézményrendszer.* Család, gyermek, ifjúság 2008/1. 53–54. pp.

⁹⁴ SZEREMI ZSUZSANNA: *Még ma is elfogadott? A családon belüli erőszak.* Rendészeti Szemle, 2008/2, 84. p.

tartás elrendelése és a házassági életközösség felfüggesztése mellett lehetőség van arra is, hogy az elkövetőt terápián való részvételre kötelezzék.⁹⁵

Az Egyesült Királyságban is 1997-óta hatályos a zaklatással szembeni védelemről szóló törvény. Zaklatás esetén a bíróságnak lehetősége nyílik korlátozó határozatot hozni, amellyel eltiltja az elkövetőt a további zaklatástól. A Family Law Act 1996-os módosítása szerint az áldozat kérelmére a bíróság olyan határozatot hoz, melyben vagy eltiltja az elkövetőt a további zaklatástól, vagy pedig a családi otthon birtoklásától. 2002-ben kampányt indítottak a testi fenyegetés ellen, amelynek legfőbb célja az volt, hogy megtanítsa a szülőknek miként kell jó szülőnek lenni, illetve, hogy bátorítsa őket arra, hogy kérjenek segítséget, amennyiben úgy érzik nem tudnak megbirkózni a gyereknevelés nehézségeivel és képtelenek kontrollálni mérgüket és frusztrációjukat.⁹⁶

Írországban is külön törvény szabályozza a családon belüli erőszak elleni fellépést, melynek érdekében távoltartó, biztonsági és védelmi intézkedések elrendelésére van lehetőség. A domestic violence definíciója nagyon széles kört ölel fel, beletartozik a lelki terror, az érzelmi visszaélés és a túlzott kontroll gyakorlása is, egyben a családtagok meghatározásába szintén sokan beleférnek, tehát nem csak a szűk családi körre vonatkozik az erőszak tilalma.

Hollandiában 2007-ben indult kampány „Most már elég volt!” címmel az áldozatok bátorítására, támogatására. 2009-ben született meg a távoltartásról is rendelkező törvény, amely a gyermekek számára is igyekszik védelmet biztosítani.⁹⁷ Svédországban a nőkkel szembeni erőszak tilalmáról született törvény, melybe beletartozik a prostitúció, a munkahelyi zaklatás és ennek keretében a családon belüli erőszak is.

Külön törvényi tényállás a Büntető Törvénykönyvben

A francia büntetőjog külön kategóriaként szabályozza a családon belüli erőszakot, illetve egyes bűncselekmények esetén minősítő körülménynek számít, ha a sértett az elkövető házastársa vagy partnere. Szankcióként lehetőség van a távoltartás elrendelésére, illetve a sértettel való kapcsolattartás tiltására is.⁹⁸

Portugáliában, Spanyolországban, Szlovákiában⁹⁹ és Lengyelországban is sui generis bűncselekmény a családon belüli erőszak.

⁹⁵ FEHÉR LENKE: *Családon belüli erőszak: – nemzetközi dokumentumok és gyakorlat*. In: VIRÁG GYÖRGY (szerk.): *Családi iszonyok*. 104. p.

⁹⁶ KATONÁNE PEHR ERIKA: *A gyermekbántalmazás nemzetközi megítélése – avagy hogyan fegyvelmezzük gyermekeinket*. *Családi Jog*, 2005/2, 25. p.

⁹⁷ PÁL EDITH: *A családon belüli erőszak előítéletei*. *Ügyvédek Lapja* 2011/2, 30. p.

⁹⁸ FEHÉR 2005, 106.o.

⁹⁹ BASTRNÁK ZSUZSA: *Családon belüli erőszak Magyarországon és Szlovákiában*. *Belügyi Szemle*, 2010/6, 91–96. pp.

Szabályozás a nemzetközi dokumentumokban

A nemzetközi szervezetek szintjén a családon belüli erőszak elleni fellépést először a nők hátrányos megkülönböztetésével és a nők elleni erőszak megszüntetésével foglalkozó dokumentumok érintették.¹⁰⁰

Az ENSZ már a nyolcvanas évek elején megkezdte a nők és a gyermekek elleni erőszak elleni küzdelmet. Gazdasági és Szociális Tanácsának Emberi Jogi Bizottsága 1996-ban a családon belüli erőszak kezelésére vonatkozóan jogalkotási modellt mutatott be, melyben legfőbb szankcióként az elkövető sértettől való távoltartását jelölték meg.¹⁰¹

Az Európa Tanács is régóta kiemelt ügyként kezeli a családon belüli erőszak elleni küzdelmet. Miniszteri Bizottsága ennek jegyében fogadta el az 1985. évi 4. számú Ajánlását, melyben a figyelemfelkeltésen és a jelenség súlyának hangsúlyozásán túl konkrét intézkedési javaslatok is megfogalmazódtak. A következő lépést az 1990. évi 2. sz. Ajánlás jelentette, a családon belüli erőszak elleni társadalmi intézkedésekről. A Parlamenti Közgyűlés 2000-ben fogadta el az 1450.sz. Ajánlást, amely kifejezetten a nők elleni erőszak elleni fellépést sürgeti, hasonló célokat tűzött ki a Miniszteri Bizottság 2002. évi 5. sz. Ajánlása is.

Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése 1582 (2002) számú ajánlásában körvonalazta a családon belüli erőszak előfordulásának lehetséges formáit, egyúttal felszólította a tagállamokat, hogy gondoskodjanak az áldozatoknak ingyenes jogi tanácsadásról, pszichológiai támogatásról és anyagi segítségről, az áldozatok hatékony védelméről illetve a velük foglalkozó szervezetek támogatásáról és a megfelelő szakemberek képzéséről.¹⁰² Az Európa Tanács álláspontja szerint az emberi jogok védelme érdekében, családon belüli erőszak elkövetése esetén a leghatékonyabb megoldás az elkövető távoltartása a sértettől, ezért az intézkedés bevezetését javasolja minden érintett országban.¹⁰³

Az Európa Tanács tagállamainak állam- és kormányfői 2006-ban létrehoztak egy keretprogramot: „Építsük Európát a gyermekekkel a gyermekekért” címmel, amelynek egyik legfontosabb célkitűzése volt küzdeni a gyermekek ellen irányuló erőszak minden formája ellen. 2009-ben a kampány folytatásáról döntöttek és sok helyen meghatározó eredményeket értek el.

Az Európai Unió is igyekszik minden területen fellépni a gyermekeket érő erőszak ellen. Daphne elnevezésű programja keretében támogatást nyújt minden olyan szervezet számára, amelyek a gyermekek, a fiatalok és a nők elleni erőszak ellen küzdenek.¹⁰⁴

Összességében elmondható, hogy a helyzet sokat javult az elmúlt 30 évben már azáltal is, hogy a nemzetközi szervezetek igyekeztek felhívni a figyelmet a problémára. Az

¹⁰⁰ 1979 ENSZ New York: CEDAW (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women Egyezmény), 1989 ENSZ New York: a gyermekek jogairól szóló egyezmény, 1993 ENSZ New York 48/104.h. a nők elleni erőszak felszámolásáról szóló nyilatkozat.

¹⁰¹ ALFÖLDI ÁGNES DÓRA: *A családon belüli erőszak megelőzésének és kezelésének nemzetközi és európai uniós eszközeiről*. Európai Jog 2012/3, 32. p.

¹⁰² KATONÁNÉ PEHR ERIKA: *A gyermekbántalmazás nemzetközi megítélése – avagy hogyan fegyvermezzük gyermekeinket*. Családi Jog, 2005/2, 18. p.

¹⁰³ továbbá: Európa Tanács R(90)2.sz. ajánlása a családon belüli erőszakkal szembeni fellépésről, és R(93)2. sz. ajánlása a gyermekek elleni erőszak és elhanyagolás megelőzéséről.

¹⁰⁴ Jelentések továbbá a 1530/2007 és 1778/2007. sz. ajánlások a gyermekáldozatok: az erőszak, a kizsákmányolás és durva bánásmód minden formájának kiirtására.

ENSZ, az Európa Tanács és az Európai Unió egyes szervezetei is sokat tettek annak érdekében, hogy a családon belüli erőszak előfordulása lehetőleg mindenhol csökkenjen. Ennek érdekében leginkább a tájékoztatás és a figyelemfelkeltés fontosságára, illetve a civil szervezetek bevonására, a távoltartás intézményének bevezetésére és következetes alkalmazására, valamint krízishelyzetben gyorsan reagáló segítő rendszerek kiépítésére hívták fel a figyelmet. Uniós szinten pedig az európai védelmi határozatot garantálhatja a sértettek határokon átnyúló védelmét.¹⁰⁵

Úgy látszik tehát, hogy nemzetközi szinten már megszületett a felfedezés, miszerint nem elegendő a szankcionálás, de a társadalom hozzáállásának megváltoztatásához a törvénybe iktatás az első lépés. Svédország törvényhozására egész Európa mosolyogva tekintett, mikor 1979-ben törvénybe iktatták a gyerekbántalmazással kapcsolatos zéró toleranciát, ma ez már minden európai államban evidencia. Lépésről lépésre haladva Magyarországon is meg fog változni a társadalom hozzáállása, már eddig is nagyon sokat javult, de még fejlődhet.

A családon belüli erőszak szankcionálása a magyar jogban

A 2012 szeptemberében indult kezdeményezést megelőzően is felmerült már annak szükségessége, hogy a családon belüli erőszakkal kiemelten foglalkozzanak.

A rendszerváltozást megelőzően csak kevés szó esett a családon belüli erőszakról, hiszen nem illett a szocializmus családképébe, ezért mindenki úgy tett, mintha nem létezett volna.

A világ azonban a kilencvenes években sokat változott, így 1997-ben megszületett többek között a gyermekvédelmi törvény, és a Btk.-t is módosították. Az erőszakos közöszlést ma már nem csak nő ellen és házasságon kívül lehet elkövetni. Továbbá a kormány – jelentős lépésként – elfogadta a 2174/1997. számú határozatot, melyben kötelezettséget vállalt a családon belüli erőszak törvényi szintű szabályozására.

Tíz évvel ezelőtt (2002 őszén) szinte ugyanazon eseményeknek lehettünk tanúi, mint 2012 őszén. Több civil szervezet is aláírásgyűjtésbe kezdett a határozottabb állami fellépést sürgetve. A civil megmozdulások hatására megszületett a 45/2003 (IV.16.) országgyűlési határozat a családon belüli erőszak megelőzésére és hatékony kezelésére irányuló nemzeti stratégia kialakításáról, amely már tíz évvel ezelőtt célként tűzte ki a családon belüli erőszak visszaszorítását. A társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiájáról szóló 115/2003 (X.28.) OGY határozatban is kiemelt szerepet kapott a családon belüli erőszakkal szembeni fellépés.

Az Országgyűlés felkérte a Kormányt, hogy az erre szakosodott társadalmi szervezetek bevonásával 2004. március 31-ig dolgozza ki és terjessze az Országgyűlés elé a törvényjavaslatokat a távoltartó rendelkezés bevezetéséről, a családon belüli erőszak esetében gyorsított eljárás biztosításáról, a tanúvédelmi szabályok megerősítéséről. Továbbá alkossa meg azokat a protokollokat, amelyeket a rendőrség, a gyermekvédelmi szervek,

¹⁰⁵ Az Európai Parlament 2010. december 9-én szavazta meg az európai védelmi határozat létrehozásáról szóló irányelvjavaslatot, amely szerint a valamely tagállamban védelmet élvező sértett számára a védelmet a többi tagállamban is biztosítani kell.

a szociális intézmények, az egészségügyi intézmények alkalmazni kötelesek a családon belüli erőszak esetében, függetlenül attól, hogy az erőszak fennállása bizonyított-e. Bővítsse és korszerűsítse a biztonságos menedékház hálózatot és állítson fel a családon belüli erőszak áldozatai számára speciális áldozatvédelmi kríziskezelő központokat az erőszak elől menekülő nők, gyermekek és más bántalmazott hozzátartozók számára. Biztosítsa lehetőséget az állami jogi segítségnyújtó rendszer keretében arra, hogy a családon belüli erőszak áldozatai jogi tanácsadást, a hatóságok, a bíróságok előtti eljárásokban szakszerű jogi képviselést kaphassanak. Dolgozzon ki egy olyan komplex, az egész országra kiterjedő cselekvési programot, amely a családon belüli erőszak elleni fellépés során a szankcionálás mellett a protektív tényezőket (megelőzés, védelem, terápia stb.) együttesen alkalmazza. Szervezze meg a családon belüli erőszak megelőzésében és kezelésében érintett szakemberek felvilágosítását, folyamatos képzését.

Az Országgyűlés felkérte továbbá a Kormányt, hogy a családon belüli erőszak áldozatainak hatékonyabb kezelését szolgáló intézményrendszer létrejöttével összhangban indítsa országos felvilágosító, köztudatformáló kampányt, amelynek célja, hogy a társadalom ne legyen közömbös a családon belüli erőszak semmilyen megnyilvánulásával szemben, az állampolgárok ne tekintsek magánügynek a családon belüli erőszakot, és megfelelő információval rendelkezzenek jogaikról és az elérhető segítő szolgáltatásokról.

Megszületett a 34/2002.sz. BM utasítás a családon belüli erőszak áldozatainak védelmében alkalmazott intézkedések hatékonyságának növeléséhez szükséges feladatokról, illetve kiadták a 13/2003. (III.27) sz. ORFK intézkedést¹⁰⁶ a családon belüli erőszak kezelésével és a kiskorúak védelmével kapcsolatos rendőri feladatok végrehajtásáról, amely tételesen felsorolja a családon belüli erőszak fogalma alá tartozó bűncselekményeket és pontos definíciót is ad a jelenségre. Tehát a szándék érezhető volt, a változások elindultak, de csak lassan alakultak a dolgok, ami természetes is, hiszen egy ilyen súlyú társadalmi problémát – ami ráadásul nem csak a törvényhozáson és a jogalkalmazáson múlik – nem lehet egyik napról a másikra megszüntetni.

Sokat változott például a rendőrség hozzáállása. Míg korábban a kivonuló rendőrök nem értették, hogy miért van szükség a segítségükre, ha maga a vérző orrú asszony mondja azt, hogy téves riasztás történt, nincs semmi gond csak leesett a lépcsőn. Illetve sok rendőr érezte úgy, hogy a családi botrányba nekik nem kell beavatkozni. Ma már – leginkább a 2003-as ORFK intézkedés nyomán szervezett továbbképzések és oktatások hatására – érzékelhető a változás.¹⁰⁷ A 2003-as és a 2007-es ORFK utasítás kimondja, hogy abban az esetben is intézkednie kell a rendőrnek, ha az erőszak magánlakásban zajlik. Korábban ez nem volt teljesen egyértelmű, általános volt a rendőrség részéről a hozzáállás, miszerint a CSB (családi bálhó) magánügy és a rendőrség nem intézkedik, „amíg vér nem folyik”¹⁰⁸.

2006-ban a Szociális és Munkaügyi Minisztérium kezében létrejött egy munkacsoport, amelynek célja volt az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 1450. számú

¹⁰⁶ felváltotta a 32/2007-es ORFK utasítás.

¹⁰⁷ BALOGH LÍDIA – MATOLCSI ANDREA: *Vélemények a családon, illetve párkapcsolaton belüli erőszak elleni állami fellépés lehetőségeiről*. Rendészeti Szemle 2009/12, 85. p.

¹⁰⁸ BALOGH-MATOLCSI: *Vélemények a családon, illetve párkapcsolaton belüli erőszak elleni állami fellépés lehetőségeiről*. Rendészeti Szemle 2009/12, 94. p.

Ajánlásában (2000) és az 1582. számú ajánlásában (2002) valamint az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának 5. számú Ajánlásában (2002) foglaltaknak eleget tenni. Ugyanakkor kézzel fogható eredményt nem hozott a munkájuk, pedig széleskörű kutatómunkát folytattak, kiváló tanulmányok készültek és konkrét intézkedéseket is hoztak. A rendőrségen belül módszertani útmutatót készítettek, képzéseket szerveztek, belső szabályzatot építettek ki a sértettek biztonságának garantálására, a gyermekvédelmi jelzőrendszerben való hatékony részvételre. 2005-ben létrehozták az Országos Kríziskezelő és Információs Központot a családon belüli erőszak következtében beállt válsághelyzet kezelésére, melynek célja állandó elérhetőséget biztosítani minden bajba jutott és azonnali segítséget igénylő embernek, ezért napi 24 órában ingyenesen elérhető telefonon. A szolgálathoz kapcsolódik egy kríziskezelő hálózat, melyben krízisközpontok és titkos menedékházak állnak rendelkezésre.¹⁰⁹ A szorult helyzetben lévők segítségére van továbbá a kék vonal, az ún. védett házak (shelterek), amelyek bármikor készek fogadni, és 6-8 hétig oltalmazni a rászorulókat. Címük titkos, így a bántalmazó nem találhatja meg az áldozatát. A szociális minisztérium ajánlást dolgozott ki és azt módszertani levélben eljuttatta a háziorvosokhoz, a védőnőkhöz és a gyermekvédelmi szakemberekhez. Továbbá kampányt indítottak annak érdekében, hogy a közfigyelmet ráirányítsák a problémára.¹¹⁰

A családon belüli erőszak definíciója is megszületett: „ha valaki a hozzátartozója biztonságát, testi-lelki egészségét veszélyezteti vagy károsítja, önrendelkezésében vagy szexuális önrendelkezésében korlátozza, testi erőszakot követ el, vagy annak elkövetésével fenyeget, illetve e személy tulajdontárgyait szándékosan tönkre teszi, és ezzel elviselhetetlenné teszi az áldozat számára az együttélést, családon belüli erőszakot követ el.”¹¹¹

A zaklatás és a távoltartás intézményének bevezetése

2008-ban a zaklatás törvényi tényállásának megalkotása véleményem szerint igen előremutató intézkedésnek tekinthető, azonban a tapasztalatok azt mutatják, hogy nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Úgy gondolom, hogy a családon belüli erőszak bűntetőjogi kategóriává emelése is így fog jární.

A távoltartás¹¹² intézménye a nemzetközi tapasztalatok alapján azt a célt hivatott szolgálni, hogy a bántalmazó családból való ideiglenes eltávolításával átmeneti nyugalmat biztosítson a családtagok számára, amelyek során végiggondolhatják és megtehetik a

¹⁰⁹ ZELENÁK JÓZSEF: *Országos Kríziskezelő és Információs Telefonszolgálat – a családon belüli erőszak következtében beállt válsághelyzet kezelésére*. Védőnő, 2008/3, 9. p.

¹¹⁰ GYURKÓ SZILVIA: *A családon belüli erőszak fogalmának és koncepciójának megjelenése Magyarországon* in.: (szerk.): VIRÁG GYÖRGY: *Családi iszonyok*. Budapest, 2005 62. p.

¹¹¹ Az Igazságügy Minisztérium által készített tervezet: Összefogás a családon belüli erőszak ellen. www.im.hu

¹¹² A hozzátartozók közötti erőszak miatt alkalmazható távoltartásról szóló 2009. évi LXXII. tv. A jogszabály már 2008-ban megszületett, de az alkotmánybíróság az előzetes normakontroll során a törvénynek az „erőszak” és a „hozzátartozó” fogalmait értelmezhetetlenné és alkalmazhatatlannak találta, ezért megállapította annak alkotmányellenességét. (53/2009 (V.6) AB. hat.) Az ennek megfelelően módosított jogszabály 2009. október 1-én lépett hatályba.

szükséges lépéseket, segítséget kérhetnek és kaphatnak. Legfőbb célja pedig, hogy még az előtt kezelje a problémát, mielőtt valami tragédia történik. A rendszer Amerikában már régóta, Európában még csak rövid ideje működik, de úgy látom, hogy Magyarországon a társadalmi támogatottság és a kiépített segítőrendszer hiánya miatt ez még jó ideig nem lesz hatékony megoldás. Hiszen, ha a bántalmazó be is tartja az előírást és átmenetileg elhagyja a családi otthont (mivel az ellenőrzés sem túl hatékony, azt is megteheti, hogy fűtyül rá), rövid idő múlva elkerülhetetlenül visszatér, és akkor mi lesz? Az alatt a rövid idő alatt nem történik semmi, amely a sértettet biztosíthatná arról, hogy nem esik bántódása. Ezért a bántalmazottak nem is szokták kérni a távoltartás elrendelését, hiszen tudják, hogy csak átmeneti enyhülést hoz, és amikor a meghatározott idő letelik, egy még dühösebb ember fog visszatérni.

Problémát jelent továbbá, hogy elrendelésének olyan szigorú feltételei vannak (amelyek természetesen a másik oldalról nézve törvényi garanciák), amelyek rendkívüli módon megnehezítik az azonnali áldozatvédelmet. Körülményes és lassú, a családon belüli erőszak visszaszorítására nem alkalmas eszköz. Elrendeléséhez magánindítvány előterjesztése és büntető eljárás megindítása szükséges.¹¹³

Álláspontom szerint leginkább az csökkenti a távoltartás intézményének hatékonyságát, hogy az alatt a rövid idő alatt, ameddig az elkövetőt elzárják a sértettel való kapcsolattartástól, nem kapják meg azt a szükséges lelki támogatást és esetleg jogi, illetve anyagi segítséget, amire szükség lenne ahhoz, hogy meg tudják tenni a szükséges lépéseket a továbblépés, az erőszakból való kilábalás érdekében.

Az 53/2009 (V.6) ABH. megszületése óta újra meg újra felmerül a kérdés: milyen széles körre érdemes kiterjeszteni a polgári jogi értelemben vett hozzátartozó fogalmát annak érdekében, hogy a családon belüli erőszak elkövetőinek és áldozatainak körét pontosan be lehessen határolni. A vita abból ered, hogy egyesek szerint¹¹⁴ túl széles a kör, ezáltal számos alapjogot sért, és indokolatlan az ilyen kiterjedt védelem. Mások szerint¹¹⁵ azonban kiemelkedő jelentőségű az, hogy családon belüli erőszak esetén a hozzátartozó fogalma a Ptk.-beli meghatározáshoz képest jóval szélesebb kört fedjen le, például a volt házastárs, volt élettárs fogalma is ide kell, hogy tartozzon. Az ENSZ álláspontja a kérdéssel kapcsolatban az, hogy a lehető legszélesebb körű definíciót kell alkalmazni, mind az erőszakra, mint az érintettek körére vonatkozóan.¹¹⁶ A fogalom meghatározása körüli vita az új Btk.-beli törvényi tényállás előkészítése során ismét fellángolt, de végül nyugvópontonra jutott.

Tehát a felismerés már a 2003-as országgyűlési határozat megszületésével megtörtént, hiszen ennél szélesebb körben nem is lehetne fellépni a jelenséggel szemben. Azonban, mint láthattuk, a várt eredmények elmaradtak, a távoltartás intézményének bevezetése és a zaklatás, mint bűncselekmény megjelenése pedig nem hozta meg a várt eredményeket.

¹¹³ ALFÖLDI ÁGNES DÓRA: *A családon belüli erőszak és a magyar büntetőjog*. JURA, 2011/2, 154. p.

¹¹⁴ Sólyom László köztársasági elnök, aki az előzetes normakontroll iránti kérelmet előterjesztette a jogszabály elfogadását követően.

¹¹⁵ pl. Zeller Judit és Diószeginé SZOLYÁK ELVÍRA – PÁL SZILVIA: *„Ne a tükröt törd szét, ha bánt az önarckép” családjogi szilánkok: gondolatok a távoltartással kapcsolatosan*. Magyar Jog LIX. évfolyam 4. 240. p.

¹¹⁶ UN Framework for Model Legislation on Domestic Violence 1996.02.06.

Ennek ellenére úgy vélem, hogy mindenképpen pozitív eredményt hozott a 2003-ban elindított folyamat. Ha a jogalkotóknak nem is nyílt lehetősége a családon belüli erőszakra törvényt alkotni, a lakosság körében jó irányú változást tapasztalhatunk. A jelenség széles körű nyilvánosságot kapott, sokan felfigyeltek rá. 10 évvel ezelőtt még tipikusnak volt mondható, hogy ha valaki észlelte, hogy betörték a szomszédjához, hívta a rendőrséget, azonban, ha sírást vagy jajveszékeltést hallott, nem tett semmit. Bízom benne, hogy ez a hozzáállás mára megváltozott, és remélem, hogy ezzel elindultunk egy olyan változás felé, ahol az emberek jobban odafigyelnek egymásra és nem érzik úgy, hogy az erőszak, amely a négy fal között zajlik, az a család magánügye, amibe nem érdemes beleszólni.

Az Élet Érték Alapítvány kezdeményezése

2012 szeptemberében nagy társadalmi visszhangot váltott ki egy népi kezdeményezés, amelyet Halász Pálma, az Élet Érték Alapítvány elnöke hívott életre. Az Országgyűlés – a kezdeti elutasító hozzáállását megváltoztatva¹¹⁷ – 2012. október 17-én 336 igen szavazattal, ellenszavazat nélkül megszavazta, a családon belüli erőszak önálló büntető törvényi tényállássá minősítésének szükségességét, ezzel elkezdődött a törvényjavaslat kidolgozása.

Megalakult a párkapcsolati erőszak büntetőjogi meghatározásával foglalkozó munkacsoport az Emberi Erőforrások Minisztériumában, amelynek eredeti célja az volt, hogy decemberre elkészítse az áldozatok érdekeit védő törvényjavaslatot. A törvényjavaslat végül csak 2013 júniusára készült el. A korábban elkészült tervezetet – amely hozzátartozók bántalmazásáról szól és a bűncselekmény megállapításához az elkövető és a sértett együttélését szabta feltételül – a NaNe Egyesület¹¹⁸ és a Patent Egyesület, valamint a népi kezdeményezés előkészítője Halász Pálma és ügyvédje is kifogásolta, többek között azért, mert nem vette figyelembe, hogy az erőszakos magatartásra sok esetben akkor kerül sor, amikor az érintettek már nem élnek együtt, tehát volt élettársak, volt házastársak között valósul meg. Hiányolták továbbá, hogy a kiskorú veszélyeztetése nem került bele a tervezetbe.

A népi kezdeményezés előterjesztői azt várták az új törvényi tényállás megszületésétől, hogy képes lesz szimbolizálni az erőszak súlyosságának elismerését, hangsúlyozni fogja az elkövető felelősségét, egyben erkölcsi állásfoglalást jelent a családon belüli erőszak elfogadhatatlanságáról. Várakozásaik szerint az állami fellépés ráébreszti a bántalmazót arra, hogy magatartását a közösség nem tolerálja, az áldozatot pedig arra, hogy vele szemben súlyos bűncselekményt követtek el, amelyet nem köteles eltűrni.¹¹⁹

Az eddigi tapasztalatok szerint azokban az országokban, ahol megszigorították a családon belüli erőszak áldozatait védő törvényeket – megfelelő intézményrendszer kiépí-

¹¹⁷ 2012 júniusában az új Btk. országgyűlési vitájában a Parlament még 80%-os többséggel foglalt állást amellett, hogy nem szükséges a családon belüli erőszak külön tényállássá tétele. Állásfoglalásukat azzal indokolták, hogy a szabályozás csak nehezítette volna az erőszakos magatartások üldözését. Továbbá a népi kezdeményezést is nagy többséggel leszavazták.

¹¹⁸ Nők a Nőkért Együtt az Erőszak Ellen Egyesület

¹¹⁹ <http://patent.org.hu/lep%20sui%20generis.pdf>. 2012. november 2.

tése hiányában – nem csökkent jelentősen az elkövetések száma. Meglátásom szerint sem elegendő az elrettentés. A bántalmazásoknak csak akkor lesz vége, ha az elkövetők aktív segítséget kapnak saját erőszakos magatartásuk megváltoztatásához. A családon belüli erőszak a család minden tagjára hatással van és ez a hatás egész életükben végigkíséri őket, tehát a konfliktusok kezelése csak hosszú-távú, jól átgondolt és az egész családra kiterjedő módon hozhat tartós eredményt.

Az új törvényi tényállás

Ez idáig a büntetőjog nem ismerte el a családon belüli erőszak fogalmát, nem szabályozta külön kategóriaként. A Büntető Törvénykönyv eddig is tiltotta és szankcionálta az erőszakot, értelemszerűen akkor is, ha az családon belül történik, sőt a 15. számú irányelv szerint a hozzátartozó sérelmére elkövetett erőszakos cselekmény minősítő körülmény.

A családon belüli erőszakot sokak szerint azért szükséges elhatárolni a többi bűncselekménytől, mert a speciális alanyok között megvalósuló erőszak, bizonyos esetekben nem éri el a büntetőjogi fenyegetettség szintjét.¹²⁰ Álláspontom szerint azonban az önálló büntetőjogi kategóriává tétel önmagában nem fogja meghozni a remélt eredményeket. Egyrészt a sértettek részéről mutatkozó magatartás: a feljelentés és a büntető eljárásban való együttműködés hiánya miatt, másrészt pedig ameddig az érintettek részére nem biztosítjuk a pszichoterápiás, jogi és anyagi segítséget, addig semmiféle változást nem remélhetünk, sem a távoltartástól, sem az önálló törvényi tényállástól.

Az új törvényi tényállás szerint, ha az elkövető rendszeresen az emberi méltóságot súlyosan sértő, megalázó és erőszakos magatartást tanúsít, a másikat súlyos nélkülözésnek teszi ki, vétséget követ el, amely két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. Súlyosabban minősül, ha testi sértést, becsületsértést, személyi szabadság megsértését vagy kényszerítést követ el. A kapcsolati erőszak sértetti köre viszonylag széleskörűen lett meghatározva. Ide tartozik: az elkövető gyermekének szülője, illetve az a személy, aki az elkövetéskor vagy korábban vele közös háztartásban vagy egy lakásban élő hozzátartozója (szülője, gyermeke, testvére, sógora, házastársa, élettársa, és ezek egyeneságbeli rokona, és testvére), volt házastársa, volt élettársa, gondnoka, gondnokoltja, gyámja.

A probléma megoldásakor nehézséget jelent, hogy a bántalmazott nő az esetek döntő többségében nem hagyja el az őt bántalmazó férfit, hanem visszatér hozzá. Szinte soha nem tesznek a férfi ellen feljelentést, ha valamilyen hirtelen felindulásból mégis elmenének a rendőrségre segítséget kérni, pár nap alatt megbánják és visszavonják a feljelentést. Ilyenkor a hatóságok tehetetlenek. Amennyiben a férfi olyan súlyos bűncselekményt követ el, hogy a büntetőeljárás megindításához már nincsen szükség az áldozat feljelentésére, a nő akkor se menekül el, pedig megtehetné. Megvárja a férfit. Vajon mi-

¹²⁰ KATONÁNÉ PEHR ERIKA: *Tájékoztató a családon belüli erőszak megelőzésére és hatékony kezelésére irányuló nemzeti stratégia kialakításáról* szóló 45/2003 (IV. 16) OGY. határozatból adódó feladatokról, a családon belüli erőszaknak a magyar jogrendszerbeli szabályozásáról, megítéléséről és nemzetközi gyakorlatáról 2005. március, 8. p.

ért? Mert retteg a bosszújától, mert a férfi már olyannyira izolálta őt, hogy nincs hova mennie, a barátaival és a családjával a kapcsolata már régen megszakadt. Mert anyagiilag a férfira van utalva, nincsen vagyona, munkája és még lehet, hogy iskolai végzettsége és tapasztalata sem. A gyermekeit egyedül nem tudná tisztességesen eltartani, nem akarja őket elhagyni, ezért inkább szenved. Negatív tapasztalatokkal rendelkezik a társadalom segítőkészségéről. Úgy érzi, hogy a hatóságok nem értik meg a problémáját. Való igaz, hogy egy olyan ember számára, aki soha nem volt kénytelen elszenvedni azt, amelyeken ezek az asszonyok keresztülmennek, valóban érthetetlen, hogy egyáltalán miért kötötte össze azzal a férfival az életét, miért szült neki gyermeket és miért nem hagyta már ott az első pofon után. Továbbá megesik az is, hogy a büntető eljárás azért nem indul el, vagy folyik tovább, mert az elkövető megfenyegeti az áldozatot, megfélemlíti és a bűncselekmény elkövetése nem bizonyítható.

A másik problémát – álláspontom szerint – a fizikai bántalmazás és a családon belüli erőszak egyéb előfordulási formáinak elkülönítése okozza. A fizikai erőszak viszonylag könnyen bizonyítható, hiszen látható nyomai vannak. Ha valakit megvernek, könnyen el tudja dönteni, hogy tesz-e feljelentést vagy sem, kér-e segítséget vagy sem. Amennyiben igen, a látható sérülések (látélet) alapján az elkövető felelősségre vonható. Az erőszaknak kitett áldozatok esetében az egyetlen kérdés, hogy akarnak, illetve mernek-e segítséget kérni. Úgy gondolom, hogy – az áldozatok és az elkövetők személyiségjegyeinek ismertetése után – nem a Büntető Törvénykönyv módosításán fog múlni az, hogy az áldozat fellép-e a bántalmazóval szemben. Véleményem szerint a patológiás családok működésének dinamikája, a társfüggő áldozat és a személyiségzavarral élő elkövető nem fog megváltozni a családon belüli erőszak külön törvényi tényállássá minősítésétől.

A probléma gyökere nagyon mélyen rögzült, és ezt kellene megértenie mindenkinek, akik segíteni próbálnak az áldozatoknak. A bántalmazott asszonyok szinte kivétel nélkül gyerekkorukban is átélték az állandó rettegést, a szorongást. Az állandó kiszámíthatatlanság és stressz miatt az önértékelésük rendkívül alacsony és úgy érzik, hogy férfi nélkül mindenre alkalmatlanok, igazi megértő segítség nélkül soha nem fognak kitörni ebből az ördögi körből. Soha véget nem érő játszmákba¹²¹ bonyolódnak, hogy gyermekkoruk torz, gyötrelmes viszonyait felnőtt fejjel is újraélhessék, és ezzel saját kiszolgáltatottságukat, jelentéktelenségüket önmaguk előtt is folyamatosan bizonyítsák. „Ez nem azt jelenti, hogy szándékosan kötik össze az életüket egy vitézkedővel, mert szenvedni akarnak, éppen ellenkezőleg. Menekülni szeretnének a szülői házból és abban reménykednek, hogy a szeretet és gondoskodás, amelyet majd ők adnak a férfinak, le fogja csilapítani és mellettük másképp fog viselkedni.”¹²² Először tehát meg kell értenünk, hogy mi zajlik a bántalmazott nők lelkében és utána lehet segítő kezet nyújtani nekik.

A büntetőjogi szankciók szigorítása alkalmatlan eszköz a családon belüli erőszakkal szembeni fellépésre, egy hatékony, több lábon álló, széleskörű családtámogatási rendszer képes csak a krízis megoldására, de ezt nem lehet egyik pillanatról a másikra létrehozni. Sok időre és rengeteg pénzre van szükség hozzá.

Továbbá nagyfokú társadalmi összefogás szükséges, melyben a jóvátétel, elterelés, gyógyítás, stresszkezelés kell, hogy a legnagyobb hangsúlyt kapják, nem pedig a meg-

¹²¹ Szándékosan megtervezett stratégia, de motívumai nem tudatosak.

¹²² RANSCHBURG 2006, 79. p.

torlás, a bosszú és az elrettentés. A büntetőjogi kategóriává tétel csak annyiban segíthet, hogy egységesebbé teszi az erőszakkal szembeni fellépést és ráirányítja a figyelmet a probléma valódi súlyára.

Összességében úgy vélem tehát, hogy önmagában nem oldja meg a problémát a családon belüli erőszak önálló törvényi tényállás keretében való szabályozása. A fizikai és szexuális erőszak minden lehetséges formája eddig is szabályozva volt a Btk.-ban. Amit valóban szabályozni kellene, mert még nincsen szankcionálva: a lelki terror. Ez azonban csak nehezen megfogható, bizonyítható.

Amennyiben a jogalkotó kiemelten kívánja kezelni a családon belüli erőszakot, akkor a megelőzésre kellene helyezni a hangsúlyt. A napvilágot látott és hatóság elé került ügyekben pedig az elkövetett cselekmény megtörténtének vizsgálatán túl az elkövető és az áldozat kapcsolatának és személyiségének megismerésére és vizsgálatára kellene kiemelt figyelmet fordítani. Pszichológusok bevonásával lényegesen könnyebben feltárhatóak lennének a családon belüli erőviszonyok és kapcsolatok esetleges problémái. Hiszen az esetek többségében az áldozatok eddig sem kívánták az elkövető megbüntetését. Miért kívánnák most csak azért, mert önálló kategóriává lesz?

Meggyőződésem továbbá, hogy a kiérdemelt büntetésen túl a (netán kötelező) pszichoterápia – adott esetben mindkét fél számára, hiszen látható, hogy sok esetben az áldozatnak is komoly szüksége mutatkozik erre – hozhatja meg azt a változást, amelyet a társadalom és az ügyben konkrétan érintett családtagok is elvárnának. Bár a személyiségzavar – a tudomány mai állása szerint – nem gyógyítható, azonban az indulatok kezelése és a magatartás kontrollálása – szakértő segítségével – megtanulható.

KATALIN VISONTAI-SZABÓ

THE PSYCHOLOGICAL AND LEGAL QUESTIONS OF DOMESTIC VIOLENCE

(Summary)

In September 2012 in Hungary following a social initiative the Parliament made an agreement on the necessity of a sui generis statutory approach to domestic violence, and with this began the preparation of the Bill. Those promoting the initiative expect the new statutory approach to make, on one hand, the aggressor be aware of the fact that his/her behaviour is not tolerated by the community, and, on the other hand, the victim that he/she has been committed a serious crime against, which doesn't have to be endured. It was a huge step in the Hungarian legislation, as now we have a brand new Act on domestic violence. In this short study I try to approach this topic from two points of

view. I will reveal the psychological backgrounds to help solving the problem. In this situation I think the main problem is that the conception of the legislator approaches the question of domestic violence on a sensible basis because of the high social pressure, and can't look over the theorem "the guilty has to be punished".

In my opinion, if the government's intention is to attach great importance to stand out against domestic violence, it should put more emphasis on prevention. In cases which appear before authorities, not only the incident but also the victim's and the aggressor's personality and their relationship should be examined.